

Fond za humanitarno pravo
dokumentacije i pomoći

VODIČ KROZ REPA- RACIJE

Fond za humanitarno pravo
dokumentovanje i pamćenje

VODIČ KROZ REPA- RACIJE

Izdavanje vodiča podržali su:

European Union

Delegation of the European Union to the Republic of Serbia

CIVIL
RIGHTS
DEFENDERS

UVOD

Odlučili smo se da izdamo Vodič kroz reparacije iz dva razloga: prvo, da bismo zainteresovali veći broj nevladinih organizacija da pitanje reparacija uvedu u svoje programske prioritete, i drugo, da bismo skrenuli pažnju političarima da je vreme da institucije pokrenu pitanje sveobuhvatnog programa reparacija.

Priručnik je informativan i pregledan, sadrži najvažnije aspekte reparacija – pojam, podele, forme, pravne izvore, praksu međunarodnih tela, daje uvid u praksu reparacija u Srbiji, i predstavlja dobru osnovu za teorijsku analizu i praktično bavljenje reparacijama.

1. Šta su reparacije?

Reparacijama se nazivaju sve mere i mehanizmi koje jedno društvo preduzima da bi se izlečile posledice nasilja nad žrtvama. One su deo širih strategija tranzicione pravde koje države, čiju je nedavnu prošlost karakterisalo masovno kršenje ljudskih prava, uvode nakon izlaska iz konflikta ili tokom tranzicije iz autoritarnog u demokratski poredak. Strategije tranzicione pravde se donose i primenjuju radi ponovnog uspostavljanja vladavine prava, izgradnje odgovornih institucija, reforme društva na pravednijim temeljima, ali i pomirenja. Ove strategije obuhvataju: utvrđivanje i javno kazivanje istine o zločinima putem osnivanja vanskudskih mehanizama kao što su komisije za istinu; privođenje odgovornih pravdi i utvrđivanje njihove individualne krivične odgovornosti za počinjene zločine; nadoknadu štete nanete žrtvama kroz kreiranje programa reparacija; reformu institucija i pružanje garancija prvenstveno žrtvama a potom i ostalim građanima da se zločini neće ponoviti.

Reparacije su se dugo shvatale kao isključivo pitanje odnosa među državama nakon ratova. Posle Drugog svetskog rata, sa razvojem prava ljudskih prava u okviru sistema Ujedinjenih nacija, i pojedinačnim žrtvama se priznaje pravo na reparacije a državama se nameće obaveza da takve reparacije obezbede. Tako reparacije prestaju da budu pitanje koje se postavlja samo u odnosima među državama i postaju deo odnosa države i njenih građana.

Pravo žrtava na reparacije danas se shvata kao neophodan uslov ostvarivanja pravde u postkonfliktnim/post-autoritarnim društvima i zasniva se na brojnim međunarodno-pravnim dokumentima.

2. Značaj reparacija

Reparacije imaju za cilj vraćanje dostojanstva žrtvama i stvaranje uslova za njihovu reintegraciju u društvo. Za žrtve zločina i drugih kršenja ljudskih prava one predstavljaju konkretan izraz priznavanja patnje kroz koju su prošle i koja još uvek traje. One doprinose osećaju društvene solidarnosti putem priznavanja žrtava kao ljudskih bića i kao jednakopravnih građana.

Reparacije su važna karika u procesu izgradnje demokratskog društva u državi nakon okončanja perioda nasilja i sukoba. Prema mišljenju mnogih, one su najvažnija komponenta tranzicione pravde jer se na direktan način bave žrtvama, njihovim poteškoćama i problemima izazvanim kršenjem ljudskih prava u prošlosti.

3. Vrste reparacija

Da bi se lakše sagledali sadržina, način dodeljivanja (određivanja korisnika) i pravni osnov reparacija, u literaturi se reparacije dele na različite načine: na materijalne i simboličke, pojedinačne i kolektivne, administrativne i sudske.

3.1. Materijalne i simboličke reparacije

3.1.1. Materijalne reparacije

U materijalne reparacije se ubrajaju sve one mere ili davanja koje se mogu novčano izraziti, kao što je odšteta zbog nanošenja fizičkog ili duševnog bola, patnje, emocionalnog stresa, narušavanja zdravlja, izgubljene mogućnosti (npr. u obrazovanju ili zaposlenju), materijalne štete, izgubljene dobiti, štete nanete ugledu i časti, zbog troškova pravnog zastupanja, medicinskih troškova i slično.

Materijalne reparacije su najčešće novčana davanja, ali se mogu javiti i u drugim oblicima, kao što su vraćanje oduzete imovine,

olakšice u sticanju nepokretnosti, beneficije u obrazovnom i zdravstvenom sistemu, uvođenje pozitivne diskriminacije prilikom zapošljavanja za žrtve ili članove njihovih porodica.

Ove vrste reparacija predstavljaju sredstvo putem kojeg država može eliminisati okolnosti, nastale kao posledice patnji žrtava i njihovih porodica. Novčani prihodi ili usluge koje pomažu egzistenciju, zdravstvenu zaštitu, obrazovanje i slične životne potrebe žrtve, direktno doprinose prevazilaženju stanja u kojem se nalazi žrtva. Ipak, materijalne reparacije, posebno novčana davanja, mogu kod žrtava izazvati osećaj da država novcem sa sebe skida odgovornost za patnju koju su žrtve preživele. Zbog toga je veoma važno materijalnim reparacijama dodati i simboličku dimenziju.

Ovako nešto je učinjeno u Čileu, nakon što su porodice žrtava bile informisane da će dobiti materijalnu nadoknadu u formi penzija za smrt člana porodice. Predsednik Čilea Patricio Aylwin je, prilikom slanja Izveštaja Nacionalne Komisije za istinu i pomirenje porodici svake žrtve koja je navedena u izveštaju, uputio i pismo izvinjenja u kome je naveo da preuzima odgovornost za nedela svog prethodnika, ali i garanciju da se kršenja prava više neće ponoviti. Pored toga, predsednik je u ime države uputio izvinjenje porodici za pretrpljenu patnju.

7

3.1.2. Simboličke reparacije

Simboličkim reparacijama nazivaju se mere vlasti preduzete sa ciljem da se na simboličan način prizna istina o zločinima i kršenjima ljudskih prava u prošlosti. Priznavanje činjenica o nedelima iz prošlosti i odgovornosti države može biti potpuno i iskreno jedino ako ima oblik zvaničnog i javnog obraćanja žrtvama, bilo pojedinačno ili kolektivno.

U iskustvima država čiju su prošlost obeležila kršenja ljudskih prava od strane institucija, izdvojilo se nekoliko vidova simboličkih reparacija:

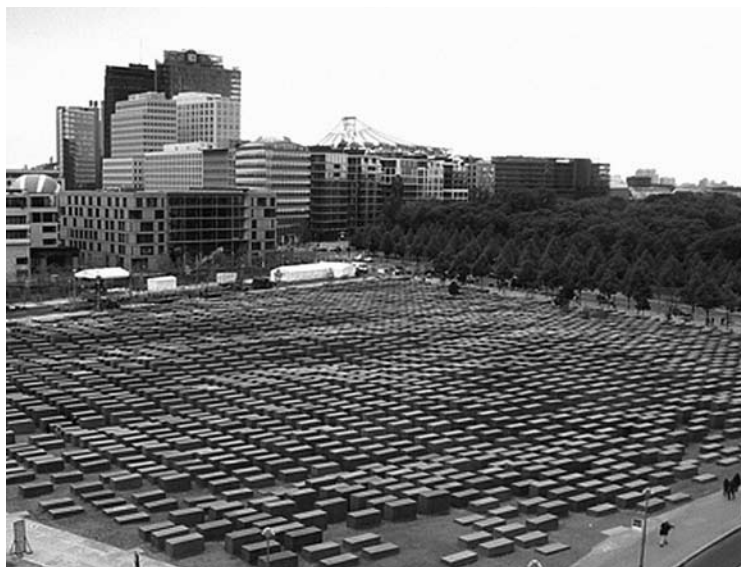

Izvinjenje državnika podrazumeva javno obraćanje i izvinjenje najviših predstavnika države žrtvama i njihovoj rodbini zbog nedela koja su izvršili predstavnici institucija. Ono predstavlja gest prihvatanja odgovornosti za ta nedela. Izvinjenjem se smanjuje prostor za poricanje kršenja prava i osnažuje poverenje žrtava u nove institucije.

Komemoracije i pomeni žrtvama se organizuju radi odavanja počasti žrtvama, iskazivanja solidarnosti sa njima, kao i radi izgradnje kolektivnog sećanja na počinjene zločine. Prisustvo visokih predstavnika vlasti ovakvim komemoracijama simboličan je gest priznavanja zločina i odavanja počte žrtvama.

Memorijali (spomen obeležja i memorijalni centri) predstavljaju važan korak ka izgradnji kolektivnog sećanja na zločine iz prošlosti i sadrže izraženu edukativnu funkciju. Zajedničko pamćenje i odnos prema prošlosti može se graditi kroz podizanje spomenika, memorijalnih centara i muzeja, nazivanje ulica i trgova po imenima žrtava, proglašavanje određenih dana za dan sećanja i drugo.

8

Memorijal ubijenim Jevrejima Evrope u Berlinu.

Osim ovih oblika, simboličke reparacije obuhvataju i mere kao što su otvaranje potrage za nestalima, i druge mere.

3.2. Pojedinačne i kolektivne reparacije

Pojedinačne reparacije su usmerene ka određenim, precizno identifikovanim licima (na primer, mere usmerene na sve žrtve torture u jednoj zajednici). To su mere zbog protivpravnog postupanja državnih organa koje u prvi plan stavljaju pojedinca čime se naglašava vrednost svakog ljudskog bića. Njihovom primenom izbegava se identično rešavanje problema svih žrtava u jednom društvu. Sa druge strane, ukoliko žrtve nekih kršenja ljudskih prava ne budu obuhvaćene pojedinačnim merama reparacija, one se mogu smatrati selektivnim što može proizvesti tenzije među žrtvama.

Kolektivne reparacije su usmerene ka određenim grupama žrtava (po osnovu etničkog, rodnog i drugih kriterijuma) ili zajednicama (regije, sela, gradovi). To su reparacije usmerene ka žrtvama čija su prava narušena upravo zbog njihove pripadnosti određenoj grupi ili zajednici. Pozitivna strana kolektivnih reparacija jeste ta što se njima obuhvataju čitave kategorije žrtava, te se na taj način znatno umanjuje mogućnost da neka žrtva bude zaboravljena. Sa druge strane, zbog masovnosti, kolektivne reparacije vrlo često ne odgovaraju na specifičnosti svakog slučaja kršenja ljudskih prava. Dalje, ponekad je vrlo teško napraviti razliku između kolektivnih reparacija i mera koje su usmerene na ekonomski razvoj (popravka infrastrukture, gradnja bolnica i škola).¹

---

¹ Lisa Magarell, „Reparacije u teoriji i praksi“, Forum za tranzionu pravdu, (Beograd, FHP, 2009) strana 7-15.

U periodu između 1980. i 2000. godine, Peru je pretrpeo unutrašnji oružani sukob, u kojem je preko 69.000 osoba izgubilo život ili je nestalo. Komisija za istinu i pomirenje (*La Comisión de la Verdad y Reconciliación, CVR*) koja je od 2001. do 2003. godine prikupljala podatke i svedočenja žrtava o tom oružanom sukobu utvrdila je da su zajednice na Andima i u prašumama bile posebno pogođene nasiljem te da su imale status žrtve - kao kolektivi. CVR nije utvrdila koje su to konkretne zajednice ali je ponudila kriterijume za njihovo identifikovanje: koncentracija individualnih povreda, uništenja, prisilno raseljavanje, kidanje institucionalnosti zajednica (što se vidi po broju učesnika u vlasti koji su umrli ili su raseljeni ili nestali, te slabljenju lokalne vlasti), gubitak porodične infrastrukture (zemlje, alata, stoke, domaćinstva, sredstava transporta) i gubitak infrastrukture zajednice (objekata za okupljanje u zajednici i za proizvodnju, komunikacije i uslužne infrastrukture). CVR je preporučila da se ovim zajednicama pruže mere koje će doprineti „rekonstrukciji i konsolidaciji kolektivne institucionalnosti zajednica, naselja i ostalih sela koja su zbog perioda nasilja pretrpela delimičan i potpuni gubitak društvene i fizičke infrastrukture i da se naknadi dokapitalizacija preduzeta od strane zajednica, obezbeđivanje pristupa tehničkim i kapitalnim izvorima za njihovu integralnu rekonstrukciju.”²

3.3. Administrativne i sudske reparacije

3.3.1. Administrativne reparacije

Administrativne reparacije su one koje proizilaze direktno iz propisa (zakoni, podzakonski i drugi opšti akti) neke države. Sadržina i forma tih propisa razlikuje se od države do države i veoma zavise od kulturnog i pravnog nasleđa država. Njihova zajednička karakteristika je da se njima ustanovljavaju određena prava žrtava, kao što su pravo na novčana primanja, pristup određenim uslugama (na primer zdravstvenim ustanovama), određene privilegije (na primer prednost pri zapošljavanju) kao i uslovi, postupci i institucije nadležne za sprovođenje, odnosno implementaciju reparacija.

² Deo izveštaja CVR na engleskom nalazi se na: www.ictj.org/static/Americas/Peru/TRC.FinalReport.eng.pdf

Programi reparacija

Masovna kršenja ljudskih prava ostavljaju za sobom široku populaciju žrtava koje bez ozbiljne pomoći institucija teško mogu da ponovo izgrade svoje živote i postanu integralni deo društva. U situacijama kada se mora odgovoriti na potrebe velikog broja žrtava, institucije kreiraju program pomoći – reparacija sačinjen od raznovrsnih vidova uglavnom materijalnih reparacija, poput novčanih davanja, povlastica u obrazovanju i zdravstvenoj zaštiti, rehabilitaciji itd.

Programi reparacija pretpostavljaju ispunjenje određenih društvenih preduslova - postojanje političke volje za kreiranjem programa reparacija, angažovanje brojnih državnih resursa i stvaranje svesti u društvu o potrebi pružanja reparacija kao izraza solidarnosti sa žrtvama.

Za realizaciju programa reparacija od velike važnosti su i pripremne aktivnosti tokom kojih se određuje ko sve treba da bude korisnik programa reparacija, koji su uslovi i postupci ostvarivanja kao i način finansiranja programa reparacija. Programi reparacija zahtevaju donošenje određenih novih zakonskih regulativa ili izmene postojećih, zavisno od konkretnog slučaja i situacije u svakoj državi ili sredini. Takođe, podrazumeva se i stvaranje određenih tela koje će ustanoviti poimeničan spisak korisnika-žrtava, ali i nivo neophodnih dokaza koje žrtve prilažu kako bi se izbegle moguće zloupotrebe. Na kraju, države moraju odrediti i izvore sredstava ukoliko programi reparacija obuhvataju materijalnu nadoknadu štete. Programi pomoći se mogu propisati kao kombinacija više oblika reparacija, u skladu sa konkretnim potrebama žrtava.

Sa druge strane, u duhu solidarnosti preporučljivo je utvrditi prioritete u davanju reparacija najpre onim žrtvama koje su bile izložene najtežim patnjama. Ovakve odluke često izazivaju kritike stoga što određene grupe ostaju privremeno van programa reparacija, ali

se ovakvi propusti mogu regulisati kreiranjem dodatnih programa reparacija, kako bi oni obuhvatili najveći broj žrtava, kao što je to slučaj sa Čileom.

U Čileu je 1992. godine donesen Zakon br. 19.123 kojim je osnovana Nacionalna korporacija za reparacije i pomirenje sa dvogodišnjim mandatom da pruži kompenzaciju porodicama žrtava i razvije programe koji će podstaći kulturu poštovanja ljudskih prava. Korporacija je imala zadatak da istraži preko 600 slučajeva kršenja ljudskih prava u periodu od 1973. do 1990. godine i upravljanje reparacijama za porodice žrtava. Korporacija je radila na osnovu izveštaja Nacionalne komisije za istinu i pomirenje koja je u okviru svog mandata istraživala samo povrede sa smrtnim ishodom, čime je velika grupa žrtava koje su preživele torturu i politički pritvor ostala bez mogućnosti da uđe u program reparacija. Kao rezultat kritika, Vlada Čilea je 2003. osnovala Komisiju za istraživanje političkog pritvora i torture. Komisija je dokumentovala oko 30.000 slučajeva žrtava, za koje je kasnijim zakonom iz 2005. godine predviđeno da uđu u program reparacija. Zakonom br. 20.405 donetim u novembru 2009, predviđena je istraga dodatnih 4.000 slučajeva, kao i predlaganje mera reparacija za njih, kao i za sve pojedince koji će u eventualnim sudskim procesima dokazati da su bili žrtve kršenja ljudskih prava u periodu od 1973. do 1990.³

12

Finansiranje programa reparacija⁴

Modeli i izvori finansiranja ulaze u krug najdelikatnijih pitanja sa kojima se suočavaju vlade koje odluče da kreiraju i sprovedu program reparacija. Razlog tome je što su to mahom države koje se

³ Opširnije o programu reparacija u Čileu u Elizabeth Lira, „The Reparation Policy for Human Rights Violations in Chile, u Pablo de Grief, (ur.), *Oxford Handbook of Reparations* (New York: Oxford University Press, 2006.), str. 55-101.

Tekst Zakona br. 19.123 na engleskom se može naći u „Law 19.123 Establishes the National Corporation for Reparation and Reconciliation and Grants other Benefits to Persons as Indicated“, *Ibid*, str. 748-759.

⁴ Opširnije o finansiranju programa reparacija u Alexander Segovia, „Financing Reparation Programs: Reflection from International Experiences“, *Ibid*, strana 650-675.

nakon perioda konflikata i masovnih kršenja ljudskih prava suočavaju i sa nizom ozbiljnih ekonomskih poteškoća (siromaštvo, razorena i zaostala privreda, nezaposlenost itd).

Generalno gledano, izdvajaju se dva modela finansiranja programa reparacija – osnivanje posebnog fonda za reparacije i izdvajanje posebne „linije“ u državnom budžetu iz koje bi se isplaćivale reparacije.

U pogledu izvora finansiranja, komparativna iskustva ukazuju na brojne načine finansiranja reparacija poput smanjenja vojnog budžeta, uvođenja novih poreza, oduzimanja i prodaje imovine stečene nelegalno za vreme perioda masovnih kršenja ljudskih prava, preusmeravanje međunarodnog duga na isplatu reparacija itd.

3.3.2. Sudske reparacije

Sudske reparacije su one reparacije koje su ustanovljene sudskom presudom u postupku pred nadležnim sudom. U presudi, sud utvrđuje odgovornost države za kršenje ljudskih prava i nameće joj obavezu da zbog te odgovornosti žrtvi pruži neku vrstu obeštećenja.

S obzirom da se sudski postupak uvek vodi povodom jednog konkretnog slučaja kršenja ljudskih prava ili više slučajeva sa istim okolnostima, sud je u mogućnosti da pažljivo i detaljno oceni razmere kršenja ljudskih prava i posledica koje konkretna žrtva zbog toga trpi, kao i nivo odgovornosti države u odnosu na taj slučaj. Zbog toga, obim i sadržina reparacija zasnovanih na sudskoj presudi bolje korespondira sa nepravdom koju je žrtva preživela nego što je to slučaj s administrativnim reparacijama.

Ipak, sudski postupak je pretežno nepovoljan način ostvarivanja prava na reparacije i zbog toga se za taj način žrtve odlučuju tek kada država ignoriše svoju obavezu da stvori program administrativnih reparacija. Okolnosti koje sudske postupke čine neade-

kvatnim načinom ostvarivanja prava na reparacije su brojne: žrtva tokom postupka mora priložiti dokaze koje ona najčešće nije u stanju da obezbedi (na primer, dokazi o boravku u policijskoj stanici ili logoru); neadekvatne zakonske norme, jer države često da bi se zaštitile od obaveze plaćanja donose restriktivne pravne norme ili sudovi postojeće norme tumače restriktivno – na štetu žrtava; postupci su skupi i dugo traju; ishod je neizvestan; itd.

4. Forme reparacija⁵

Forme ili oblici pružanja reparacija su: restitucija, kompenzacija, rehabilitacija, satisfakcija i garancija o neponavljanju zločina. U praksi se ove forme najčešće kombinuju u skladu s konkretnim potrebama žrtava ili mogućnostima za njihovu realizaciju.

Restitucija je oblik reparacija kojim se neko pravo žrtve vraća u stanje koje je prethodilo činu nasilja ili nekom drugom kršenju ljudskih prava. Primeri restitucije su povraćaj ili obnova imovine, vraćanje osobe na staro radno mesto, puštanje iz zatvora nezakonito pritvorenih osoba i slično. Restituciji se pribegava uvek kada je to moguće ali često zbog masovnih kršenja ljudskih prava ona nije moguća.

Kompenzacija podrazumeva novčano obeštećenje odnosno nadoknadu koju država daje žrtvama zbog kršenja nekog prava. Kompenzacija predstavlja najadekvatniji vid reparacija za pričinjenu materijalnu štetu. Međutim, kada su u pitanju neka druga kršenja ljudskih prava poput torture, smrti bliskog lica, povreda časti i ugleda i slično, a u situacijama kada reparacije nisu praćene drugim mehanizmima tranzicione pravde (na primer utvrđivanje odgovornosti počinilaca), žrtve mogu novčano obeštećenje shvatiti kao

---

⁵ Osnovna načela i smernice za ostvarivanje prava na pravni lek i reparacije žrtava teških kršenja međunarodnog prava ljudskih prava i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava, A/RES/60/147, član 23.

„krvav novac“ kojim država „otkupljuje“ njihovu patnju. Zbog toga, veoma je važno da u ovim slučajevima materijalnu komponentu prati i neki vid simboličnih reparacija kao i druge mere tranzicione pravde.

Medicinska rehabilitacija predstavlja skup mera koje imaju za cilj medicinsku, psihološku, pravnu i socijalnu pomoć i podršku žrtvama. Ovaj vid reparacija se pruža žrtvama preko postojećih ustanova ili ustanova koje se osnivaju isključivo da bi zadovoljile potrebe žrtava. U državama koje imaju razvijene programe medicinske rehabilitacije najviše se primenjuje tzv. *multidisciplinarni pristup* u podršci žrtvama kršenja ljudskih prava koji podrazumeva zajednički rad tima stručnjaka - psihologa, psihijatara, pravnih savetnika i lekara.

Satisfakcija obuhvata veliki broj mera poput javnog objavljivanja istine o zločinima iz prošlosti i odgovornosti institucija, u obimu koji ne nanosi dodatnu štetu i ne ugrožava bezbednost žrtava i njihovih članova rodbine, svedoka ili osoba koje su pomogle žrtvi; zatim temeljna i efikasna istraga o nestalima, kao i pomoć u pronalaženju, identifikaciji i sahrani njihovih posmrtnih ostataka u skladu sa pretpostavljenim željama žrtava ili običajima porodice ili njihove zajednice, kao i identifikovanje i primereno kažnjavanje svih počinitelaca zločina i kršenja ljudskih prava.

Pod satisfakcijom se takođe podrazumeva podizanje spomen obeležja kao i javna izvinjenja od strane najviših državnih organa i prihvatanje odgovornosti za počinjena dela kojima su narušena prava građana kao mera koja doprinosi zadovoljenju žrtava i njihovih porodica.

Garancije o neponavljanju su mere koje jedno društvo nakon okončanja perioda masovnog kršenja ljudskih prava preduzima sa ciljem eliminisanja svih pravnih, institucionalnih i društvenih okolnosti koje su doprinele nedelima kako bi se obezbedilo da se ta

nedela više ne ponove. One podrazumevaju širok obim reformi u svim aspektima društva:

- i. uspostavljanje delotvorne civilne kontrole svih bezbednosnih snaga;
- ii. uvođenje međunarodnih standarda u sudske postupke i jačanje nezavisnosti sudstva;
- iii. zaštitu žrtava, medija, kao i branitelja ljudskih prava;
- iv. uvođenje obrazovanja o ljudskim pravima i međunarodnom humanitarnom pravu za nosioce pravosudnih funkcija i pripadnike snaga bezbednosti ;
- v. unapređenje poštovanja profesionalnih kodeksa i etičkih normi, posebno međunarodnih standarda od strane javnih službenika, uključujući policiju, medije, zdravstvene radnike, psihološke službe, socijalne ustanove i vojna lica, kao i privredna društva;
- vi. praćenje društvenih sukoba i njihovo rešavanje, kao i reformu institucija poput snaga bezbednosti, pravosuđa, itd u cilju odstranjivanja osoba koje su bile upletene u činenje masovnih kršenja ljudskih prava, podsticanje na njih, ili nekažnjavanje odgovornih.

16

5. Pravni izvori prava na reparacije⁶

Prvi savremeni oblik reparacija vezuje se za reparacije između država nakon francusko-pruskog rata (1870-1871.) - Francuska je na osnovu Frankfurtskog ugovora morala platiti ratnu štetu Pruskoj.⁷ Vremenom, zahvaljujući evoluciji prava ljudskih prava, reparacije prestaju biti isključivo princip uređenja odnosa među državama i prerastaju u pravo žrtava kršenja ljudskih prava prema državi.

---

⁶ U ovom delu ćemo se baviti međunarodnim pravnim izvorima prava žrtava na reparacije. Pravni izvori prava na reparacije u Srbiji biće obrađeni u odeljku 6.

⁷ Ugovor je potpisan 10. maja 1871. godine.

5.1. Međunarodno pravo

Nakon Drugog svetskog rata, države su se, ratifikacijom brojnih međunarodnih ugovora, obavezale da na svojim teritorijama garantuju, štite i unapređuju ljudska prava i slobode.

Obaveza države da žrtvama kršenja ljudskih prava obezbedi delotvoran mehanizam za ostvarivanje pravde, propisana je još u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima i osnovnim slobodama⁸:

Svako ima pravo na delotvoran pravni lek pred nadležnim nacionalnim sudovima protiv dela kojima se krše osnovna prava koja su mu priznata ustavom i zakonima. (član 8)

5.1.1. Konvencije UN

Nekoliko konvencija iz domena zaštite ljudskih prava, usvojenih nakon Drugog svetkog rata pod okriljem UN, propisuju obavezu pružanja pravičnog obeštećenja žrtvama kršenja ljudskih prava. Iako su norme o obeštećenju obično uopštene, bez preciziranja procedura za dobijanje i sadržaja obeštećenja, pomenute konvencije predstavljaju snažan doprinos razvoju svesti o obaveznosti prava na reparacije.

- Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (član 2 i 9)⁹,
- Međunarodna konvencija o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije (član 6)¹⁰,
- Konvencije protiv mučenja i drugog okrutnog, nečovečnog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (član 14)¹¹, i
- Konvencija o pravima deteta (član 39)¹².

---

8 Usvojena 10. decembra 1948. godine

9 "Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori", br. 7/71.

10 "Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori", br. 9/91.

11 *Ibid.*

12 "Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori", br. 15/90 i 2/97 i "Službeni list SRJ" br. 7/2002.

Ratifikacijom, prava i obaveze iz ovih konvencija postale su deo unutrašnjeg prava država potpisnica. Među njima je i Republika Srbija.

5.1.2. Rezolucija Generalne skupštine UN¹³

Kao rezultat dugogodišnjeg rada na promovisanju prava žrtava na reparacije, Generalna skupština UN je 21. marta 2006. godine na svojoj 60. sednici usvojila *Osnovna načela i smernice za ostvarivanje prava na pravni lek i reparacije žrtava teških kršenja međunarodnog prava ljudskih prava i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava*¹⁴ (u daljem tekstu *Osnovna načela i smernice*).

Osnovna načela i smernice nemaju snagu međunarodnog ugovora te ne obavezuju države da ih inkorporiraju u svoje pravne sisteme i za sada imaju jedino težinu preporuke državama članicama UN. Ipak, autoritet Generalne skupštine UN trebalo bi da snažno utiče na države članice da ove preporuke što pre primene u svojim pravnim sistemima (tzv. *meko pravo*).

Osnovna načela i smernice daju najsveobuhvatnije tumačenje sadržine i obima obaveze države da žrtvama pruži reparacije. Pored toga, važan doprinos Deklaracije je taj što daje preciznu **definiciju žrtve**. Prema *Osnovnim načelima i smernicama*, žrtvama se smatraju lica:

(...) koja su pojedinačno ili u grupi pretrpela štetu koja uključuje fizičke ili mentalne povrede, emotivnu patnju, materijalni gubitak ili ozbiljnu povredu njihovih osnovnih prava putem akata ili propusta koji predstavljaju teška kršenja međunarodnog prava ljudskih prava ili ozbiljne povrede međunarodnog humanitarnog prava.

Kada je to primereno i u skladu s unutrašnjim pravom, termin „žrtva“ uključuje i članove uže porodice ili štíćenike neposredne

13 Kompletan tekst Rezolucije u Prilogu Vodiča.

14 A/RES/60/147, 21.03.2006. godine.

žrtve i lica koja su pretrpela štetu u nastojanju da pomognu žrtvama u nevolji ili da spreče njihovu viktimizaciju.¹⁵

Rezolucija preporučuje državama da obezbede reparacije i osobama koje su stradale od nepoznatog počinioca kao i od počinioca koji je poznat ali nije procesuiran.

Lice će se smatrati žrtvom bez obzira na to da li je izvršilac povrede identifikovan, uhapšen, krivično gonjen ili osuđen i bez obzira na porodične veze između izvršioca i žrtve.¹⁶

5.1.3. Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda

Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (Evropska konvencija) usvojena je u Rimu 4. novembra 1950. godine pod okriljem Saveta Evrope¹⁷. Doprinos Evropske konvencije razvoju kulture poštovanja i zaštite ljudskih prava u Evropi je ogroman. U pogledu prava žrtava na reparacije, ona snažno afirmiše obavezu države da pruži novčanu kompenzaciju žrtvi kršenja ljudskih prava propisanih konvencijom. Naime, Evropska konvencija predviđa mogućnost da Evropski sud za ljudska prava svojom odlukom obaveže državu da žrtvi isplati obeštećenje:

Kada Sud utvrdi prekršaj Konvencije ili protokola uz nju, a unutrašnje pravo Visoke strane ugovornice u pitanju omogućava samo delimičnu odštetu, Sud će, ako je to potrebno, pružiti pravično zadovoljenje oštećenoj stranci. (član 41)

---

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ "Službeni list SCG - Međunarodni ugovori" br. 9/2003. Više o Savetu Evrope na www.coe.org.rs

5.1.4. Evropska konvencija o obeštećenju žrtava nasilja

Pod okriljem Saveta Evrope, 1983. godine doneta je Evropska konvencija o obeštećenju žrtava nasilja¹⁸. Države potpisnice obavezale su se da žrtvama nasilja počinjenog na njihovoj teritoriji obezbede obeštećenje u situacijama kada žrtva ne može ostvariti obeštećenje od lica (fizičkog ili pravnog) odgovornog za nasilje (član 2). Prema ovoj konvenciji (član 4), obeštećenje podrazumeva: izgublenu zaradu, troškove hospitalizacije i lečenja, troškove sahrane i gubitak izdržavanja (isplaćuje se osobi/osobama koje je žrtva izdržavala).

Republika Srbija nije potpisnica ove konvencije.

5.2. Praksa međunarodnih tela

Brojna međunarodna tela, uključujući međunarodne i regionalne sudove, imaju veliku ulogu u razvoju i tumačenju prava na reparacije. Ova tela osnovana su sa mandatom da rešavaju sporove među državama (Stalni sud međunarodne pravde i Međunarodni sud pravde), ispituju odgovornost države za kršenja ljudskih prava, odnosno zbog kršenja obaveza iz međunarodnih konvencija iz oblasti ljudskih prava (Evropski sud za ljudska prava, komiteti UN) ili prate sveobuhvatnu primenu pomenutih konvencija u pojedinim zemljama (komiteti UN).

Pojedine sudske odluke međunarodnih sudova kao što su Interamerički sud za ljudska prava i Evropski sud za ljudska prava kojima su države obavezane da žrtvama kršenja ljudskih prava pruže neke forme reparacije pojedincima predstavljaju važne presedane i temelje savremenog poimanja reparacija.¹⁹

---

18 European Convention on the Compensation of Victims of Violent Crimes, ETS No.116.
Tekst konvencije na www.coe.org/treties

19 Videti slučajeve: *Velasquez Rodriguez Case*, Judgment of July 29, 1988, Inter-Am.Ct.H.R. (Ser. C) No. 4 (1988); *Barrios Altos Case*, Judgment of May 14, 2001, Inter-Am Ct. H.R. (Ser. C) No. 75 (2001); *Loizidou v. Turkey* (merits), no. 40/1993/435/514, Evropski sud za ljudska prava, 18. decembar 1996.; *Cyprus v. Turkey*, App. No. 25781/94, Evropski sud za ljudska prava, Veliko veće, 10. maj 2001.

U ovom odeljku razmatraće se praksa onih međunarodnih tela čiju je nadležnost prihvatila Republika Srbija.

5.2.1. Stalni sud međunarodne pravde i Međunarodni sud pravde

Stalni sud međunarodne pravde osnovan je 28. juna 1919. godine Statutom Lige naroda.²⁰ On je preteča današnjeg Međunarodnog suda pravde (MSP). U presudi u slučaju *Chorzow Factory* iz 1928. godine definisao je princip obavezne reparacije za pričinjenu štetu u odnosima među državama, koji se i danas smatra fundamentalnim principom reparacija, bilo da se radi o odnosima među državama, bilo da se radi o odnosu država - pojedinac.

*Princip je međunarodnog prava da prouzrokovana šteta stvara obavezu da se obezbedi reparacija u odgovarajućem obliku.*²¹

Međunarodni sud pravde je osnovan 26. juna 1945. godine Poveljom UN²². Sve zemlje članice UN su samom činjenicom članstva u UN automatski prihvatile i nadležnost ovog suda. MSP je u svojoj praksi nekoliko puta reafirmisao princip ustanovljen u presudi *Chorzow factory*.²³

5.2.2. Evropski sud za ljudska prava

Evropski sud za ljudska prava (Evropski sud) osnovan je Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i osnovnim slobodama 4. novembra 1950. godine a sa radom je počeo 23. februara 1959.

---

20 Videti Statut Društva naroda, član 14.

21 *Factory at Chorzów (Germany vs. Poland)*, Merits, Judgment No. 13, 1928, P.C.I.J., Series A, No. 17, 29, 47.

22 Videti *Povelja Ujedinjenih nacija*, Poglavlje XIV.

23 Videti slučaj *Temple of Preah Vihear*, Judgment of 16 June 1962, i *Legal consequences of the construction of a wall in the occupied Palestinian territory*, Advisory opinion of 9 July 2004.

godine.²⁴ Nadležan je da razmatra predstavke pojedinaca i država potpisnica Evropske konvencije u vezi sa kršenjem ljudskih prava garantovanih tom konvencijom.²⁵

Ukoliko Evropski sud utvrdi da je određena zemlja potpisnica Evropske konvencije prekršila svoje obaveze poštovanja i zaštite ljudskih prava (propisanih Evropskom konvencijom) pojedincu – podnosiocu predstavke, sud može obavezati državu da tom pojedincu dosudi pravičnu kompenzaciju.

Za žrtve masovnih kršenja ljudskih prava u Srbiji koji od srpskih institucija do sada nisu dobili nikakav vid obeštećenja, Evropski sud nije efikasan pravni mehanizam za ostvarivanje prava na reparaciju. Ovo stoga što je Evropski sud nadležan samo za slučajevne kršenja ljudskih prava koja su se desila na teritoriji neke države nakon što je ta država pristupila Evropskoj konvenciji.

5.2.3. Međunarodni krivični sud

Međunarodni krivični sud (MKS) osnovan 1. jula 2002. godine, na osnovu Rimskog statuta.²⁶ U statut MKS ugrađene su norme koje ga, za razliku od drugih međunarodnih krivičnih sudova, ovlašćuju da osuđenog počinioca obaveže na određene reparacije žrtvama i to u obliku restitucije, kompenzacije ili rehabilitacije:

Sud će utvrditi načela za naknadu štete oštećenima uključujući ovde i povraćaj u predašnje stanje, kompenzaciju i rehabilitaciju. U tom smislu, Sud je ovlašćen da po zahtevu oštećenog ali, u izuzetnim slučajevima i po svom ličnom nahođenju, odredi visinu štete odnosno težinu gubitka odnosno povrede koja je naneta oštećenom, i obrazložiće načela kojima se rukovodio u donošenju ovakve odluke.

---

²⁴ Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama je usvojena na zasedanju Skupštine Saveta Evrope u Rimu. Stupila je na snagu 3. septembra 1953. godine

²⁵ O postupku pred Evropskim sudom za ljudska prava videti na <http://www.coe.org.rs>

²⁶ "Službeni list SRJ - Međunarodni ugovori" br. 5/2001.

Sud je ovlašćen da osuđenom licu naloži da naknadi štetu oštećenim, uključujući ovde i povraćaj u predašnje stanje, kompenzaciju i rehabilitaciju. (Član 75, stav 1 i 2)

Pored toga, članom 79 Rimskog statuta predviđeno je osnivanje **Fonda za žrtve**, tela sa dva važna mandata u funkciji pružanja reparacija i drugih mera podrške i pomoći žrtvama kršenja međunarodnog humanitarnog prava:

- izvršava presude MKS-a u pogledu reparacija žrtvama
- pruža pomoć žrtvama teških povreda međunarodnog humanitarnog prava i njihovim porodicama za koje se sudi pred MKS pre donošenja presude.²⁷

5.2.4. Komiteti UN

Nekoliko važnih konvencija nastalih pod okriljem UN predviđaju osnivanje tzv. ugovornih tela. Između ostalih to su Komitet protiv torture (CAT), Komitet za eliminaciju rasne diskriminacije (CERD) i Komitet za ljudska prava (HRC). Svaki komitet, u okviru svog mandata, između ostalog razmatra pojedinačne predstavlke o kršenju ljudskih prava i periodično razmatra stepen primene konvencije u državama potpisnicama.

U odnosu na ostvarivanje prava na reparacije u Srbiji, posebno je značajan Zaključni komentar CAT-a o primeni Konvencije protiv mučenja i drugog okrutnog, nečovečnog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja u Srbiji u periodu od 1992. do 2003. godine.²⁸ Naime, CAT ističe da Republika Srbija nije obezbedila:

- programe kroz koje bi se žrtvama torture i nehumanog postupanja obezbedilo ostvarivanje prava na obeštećenje, i

---

²⁷ Detaljnije o Fondu za žrtve, Mark Jennings, „Article 79: Trust Fund“ in Otto Triffterer (ur) *Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court: Observers Note, Article by Article* (1999) i na www.trustfundforvictims.org

²⁸ CAT, 41. zasedanje, 3-21.11.2008. godine, dostupno na www2.ohchr.org/english/bodies/cat/cats41.htm

- specifične programe za lečenje trauma i primene drugih formi rehabilitacije žrtava.

CAT je preporučio Srbiji da:

- Uloži više napora u pogledu kompenzacije i rehabilitacije da bi žrtvama mučenja i drugog okrutnog, nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja obezbedila pravedno i odgovarajuće obeštećenje, u koje spadaju svi načini za što potpuniju rehabilitaciju;
- Razvije posebne programe podrške za žrtve mučenja ili zlostavljanja;
- U sledećem izveštaju o primeni Konvencije protiv mučenja i drugog okrutnog, nečovečnog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja obavesti CAT o programima reparacija za žrtve torture i o sredstvima izdvojenim za efektivno sprovođenje ovih programa.²⁹

6. Reparacije u Srbiji³⁰

U Srbiji se može identifikovati nekoliko institucionalnih mera i mehanizama koje po svojoj prirodi predstavljaju reparacije. Svaka od tih mera sadrži ozbiljne nedostatke zbog kojih se teško može reći da se njima ostvaruje osnovna funkcija reparacija - priznavanje odgovornosti i pružanje satisfakcije žrtvama zbog preživljenih patnji. Generalno, žrtve teških zločina i drugih kršenja ljudskih prava tokom devedestih, veoma su nezadovoljne onim što institucije Srbije čine u smeru materijalnog i simboličkog priznanja nepravde koju su pretrpele.

6.1. Materijalne reparacije

U Srbiji, žrtve kršenja ljudskih prava tokom devedesetih ostvaruju materijalne reparacije i na osnovu zakona i na osnovu sudskih

---

²⁹ Nezvanični prevod Fonda za humanitarno pravo.

³⁰ U ovom delu bavićemo se pravima žrtava oružanih sukoba tokom devedesetih na prostoru bivše Jugoslavije s obzirom da su najozbiljniji problemi uočeni upravo u pogledu ove kategorije žrtava.

odluka. Mere propisane zakonom raznovrsnije su i sadržajnije od sudskih reparacija, koje se faktički svode samo na jednokratno novčano obeštećenje. Zbog toga se za ostvarivanje reparacija sudskim putem odlučuju oni koji su zbog određenih zakonskih kriterijuma isključeni iz kruga primalaca administrativnih reparacija.

6.1.1. Administrativne reparacije³¹

Administrativne reparacije u Srbiji obuhvataju jedan broj mera kojima se žrtvama obezbeđuje novčana podrška i podrška u domenu zdravstvene zaštite.

Sistem administrativnih reparacija u Srbiji namenjen je, po principu solidarnosti, žrtvama – državljanima Srbije čija su prava kršena od strane aktera oružanih sukoba koji potiču izvan Srbije i koji su percipirani kao „neprijateljski“. Sa druge strane, institucije Republike Srbije potpuno su zanemarile princip odgovornosti prema žrtvama koje su nepravdu preživele od pripadnika oružanih formacija koje su bili pod kontrolom institucija Srbije.

25

6.1.1.1. Zakonski okvir

Administrativne reparacije u Srbiji ustanovljene su u tri zakona. To su:

- Zakon o pravima civilnih invalida rata³²,
- Zakon o osnovnim pravima boraca, vojnih invalida i porodica palih boraca³³ i
- Zakon o pravima boraca, vojnih invalida i članova njihovih porodica³⁴.

---

31 S obzirom da su reparacije mere usmerene ka žrtvama zločina i teških kršenja ljudskih prava, ova analiza neće se baviti merama pomoći ratnim vojnim invalidima, njihovim porodicama, članovima porodica palih boraca ili boraca koji su umrli od posledica povreda zadobijenih u ratu, osim u delu u kojem se njihova sadržina i obim poredi sa merama prema civilnim žrtvama rata.

32 "Službeni glasnik RS", br. 52/96.

33 "Službeni list SRJ", br. 24 od 15. maja 1998, 29/98, 25/2000 i "Službeni glasnik RS", br. 101/2005;

34 "Službeni glasnik SRS", br. 54/89 i 137/2004;

Prvi od navedenih zakona predstavlja najvažniji pravni izvor administrativnih reparacija u Srbiji kada je reč o reparacijama za žrtve ratnih zločina ili kršenja ljudskih prava. Zakon definiše ko je korisnik i koja prava može da ostvari dok u pogledu uslova i postupaka ostvarivanja pravadeo odredbi iz ovog zakona upućuje na odredbe *Zakona o osnovnim pravima boraca, vojnih invalida i porodica palih boraca* i *Zakona o pravima boraca, vojnih invalida i članova njihovih porodica*.

6.1.1.2. Primaoci

Kategorije uživalaca prava po osnovu pomenuta tri zakona su:

- civilni invalidi rata,
- porodice civilnih žrtava rata, i
- porodice civilnih invalida rata.

Prema zakonskoj definiciji **civilni invalid rata** je:

Lice kod koga nastupi telesno oštećenje od najmanje 50% usled rane, povrede ili ozlede koje su ostavile vidne tragove, zadobijene zlostavljanjem ili lišenjem slobode od strane neprijatelja za vreme rata, izvođenja ratnih operacija, od zaostalog ratnog materijala ili neprijateljskih diverzantskih, odnosno terorističkih akcija.

(Član 2. Zakona o civilnim invalidima rata)

Članom porodice civilne žrtve rata smatra se:

Član porodice lica koje je poginulo ili umrlo usled rane, povrede ili ozlede koje su ostavile vidne tragove, zadobijene zlostavljanjem ili lišenjem slobode od strane neprijatelja za vreme rata, izvođenja ratnih operacija, od zaostalog ratnog materijala ili neprijateljskih diverzantskih, odnosno terorističkih akcija, ukoliko je sa njim, pre njegove smrti, živeo u zajedničkom domaćinstvu.

Članovima porodice smatraju se: bračni drug, deca (rođena u braku ili van braka, usvojena i pastorčad) i roditelji.
(Član 3 Zakona o civilnim invalidima rata)

6.1.1.3. Sadržina administrativnih reparacija

Mere kojima država pruža podršku određenim kategorijama civilnih žrtava, mogu se podeliti u tri grupe. To su:

- novčana davanja,
- zdravstvena zaštita, i
- određene povlastice u javnom prevozu.

U **novčana davanja** spadaju različite isplate u novcu koje žrtve i članovi porodica žrtava, uz ispunjenje nekih zakonskih uslova, primaju od države. Te mere su:

- a. lična invalidnina – mesečno novčano davanje koje ostvaruje civilni invalid rata a čija visina zavisi od stepena invalidnosti;³⁵
- b. dodatak za negu i pomoć - mesečno novčano davanje koje ostvaruje civilni invalid rata kome je neophodna pomoć i nega od strane drugog lica. Iznos zavisi od stepena invalidnosti;³⁶
- c. ortopedski dodatak – mesečno novčano davanje koje ostvaruju civilni invalidi rata kojima su amputirani ekstremiteti ili su funkcije ekstremiteta teško oštećene i lica koja su potpuno izgubila vid;³⁷
- d. mesečno novčano primanje – novčano davanje koje ostvaruju civilni invalidi rata i porodice umrlih civilnih invalida rata koje su materijalno neobezbeđene, odnosno

---

35 Zakon o osnovnim pravima boraca, vojnih invalida i porodica palih boraca, član 29.

36 *Ibid*, član 39-42.

37 *Ibid*, član 43-44.

ako ispunjavaju uslove koji se tiču imovinskog cenzusa i nesposobnosti za privređivanje;³⁸

- e. naknada pogrebnih troškova – jednokratna novčana suma koja se isplaćuje osobi koja sahrani korisnika mesečnog novčanog primanja, što su najčešće članovi porodice civilne žrtve rata.³⁹

U pogledu **zdravstvene zaštite**, žrtvama se obezbeđuje besplatna zdravstvena zaštita, pod uslovom da zdravstvenu zaštitu ne ostvaruju po nekom drugom osnovu.

Žrtvama i članovima porodica žrtava obezbeđene su određene **povlastice** u javnom prevozu. Vrlo detaljni zakonski kriterijumi propisuju ko, u kojim situacijama, kojim prevoznim sredstvom i koliko puta ima pravo na besplatnu, odnosno povlašćenu vožnju.⁴⁰

U poređenju sa pravima koja uživaju borci, ratni vojni invalidi i porodice palih boraca, administrativne reparacije žrtvama su u sadržinskom smislu dosta siromašnije. Naime, ratni vojni invalidi uživaju prava koja nisu dostupna civilnim invalidima rata: naknada za vreme nezaposlenosti, pravo na putničko vozilo, banjsko i klimatsko lečenje, pravo na profesionalnu rehabilitaciju, itd. Porodicama palih boraca, za razliku od porodica civilnih žrtava rata, obezbeđena je zdravstvena zaštita.

6.1.1.4. Kriterijumi za ostvarivanje prava na reparacije

Pravo na administrativne reparacije u Srbiji može ostvariti državljanin Srbije koji ispuni sve kriterijume propisane zakonskim okvirom. Ti kriterijumi, iako ne tako vidljivi (nisu taksativno navedeni niti grupisani u jednoj odredbi već su raspršeni u više njih),

---

³⁸ *Ibid*, član 7-15.

³⁹ *Ibid*, član 32.

⁴⁰ Zakon o osnovnim pravima boraca, vojnih invalida i porodica palih boraca, član 54-59.

veoma su restriktivni, nepovoljni i nepravedni prema brojnim kategorijama žrtava kršenja ljudskih prava. Osim toga, primetan je i veliki uticaj političke interpretacije oružanih sukoba na teritoriji bivše Jugoslavije, o čemu svedoči i činjenica da je zakonski okvir donet za vreme režima Slobodana Miloševića i da od tada nije suštinski menjan.

a) Uslov „ko je počinitelj?“

Zakon o civilnim invalidima rata određuje krug uživalaca administrativnih reparacija postavljajući uslov da to mogu biti žrtve koje su preživele nasilje:

(...) od strane neprijatelja za vreme rata, izvođenja ratnih operacija, od zaostalog ratnog materijala ili neprijateljskih diverzantskih, odnosno terorističkih akcija.

(član 2 Zakona o civilnim invalidima rata)

Pravo na ostvarivanje administrativnih reparacija u Srbiji, dakle, ne mogu ostvariti žrtve koje su preživele nasilje od strane formacija koje Republika Srbija po logici stvari ne smatra neprijateljskim, terorističkim ili diverzantskim, kao što su pripadnici JNA, VJ, MUP-a ali i VRS ili njoj potčinjene formacije. Stoga, **žrtve pripadnika srpskih snaga bezbednosti, VRS i njima potčinjenih formacija nemaju pravo na administrativne reparacije u Srbiji.**

b) Uslov „kada se kršenje ljudskih prava desilo?“

Određujući vremenski period kada se zločin ili drugo teško kršenje ljudskih prava desilo, Zakon o pravima civilnih invalida rata postavlja uslov da se to desilo:

(...) od strane neprijatelja za vreme rata, izvođenja ratnih operacija, od zaostalog ratnog materijala ili neprijateljskih diverzantskih, odnosno terorističkih akcija.

(član 2 Zakona o civilnim invalidima rata)

S obzirom da je SRJ, pravni prethodnik Republike Srbije, formalno bila u ratu samo u periodu od 24. marta 1999 do 26. juna 1999. godine⁴¹, uslov postavljen u članu 2 Zakona o civilnim invalidima rata **onemogućuje žrtve koje su nasilje i druge povrede ljudskih prava pretrpele tokom devedesetih godina izvan perioda u kojem je SRJ zvanično bila u ratu, da ostvare pravo na administrativne reparacije.**

c) Uslov „gde se povreda dogodila“?

Zakonski okvir za ostvarivanje administrativnih reparacija uopšte ne propisuje „uslov teritorijalnosti“, tj. ne postavlja zahtev u pogledu teritorije gde se povreda desila. Ipak, Ministarstvo rada i socijalne politike ovaj zakon tumači na način da se „priznaju“ samo povrede koje su se desile na teritoriji Republike Srbije⁴².

Ovakvim tumačenjem, **žrtve koje su preživele nasilje na teritorijama susednih država, isključene su iz kruga beneficijara administrativnih reparacija.**

d) Uslov „fizičke povrede“

U pogledu efekta na živote žrtava, medicina i pravo već nekoliko decenija ravnopravno tretiraju psihičke i fizičke posledice nasilja. Uprkos tome, Zakon o pravima civilnih invalida žrtvama smatra jedino:

*(...) Lice kod koga nastupi **telesno oštećenje** od najmanje 50% usled rane, povrede ili ozlede koje su ostavile vidne tragove (...)*

(Član 2 Zakona o civilnim invalidima rata)

Ovaj zakonski uslov iz kruga uživalaca prava na administrativne reparacije isključuje sve žrtve nasilja koje trpe ozbiljne i gotovo uvek doživotne psihičke posledice nasilja. Neodrživost ovog re-

41 Videti i Odluku o ukidanju ratnog stanja, "Službeni list SRJ", br 15/99 i 44/99.

42 Videti Fond za humanitarno pravo i Documenta, *Tranziciona pravda u post-jugoslovenskim zemljama, izveštaj za 2007. godinu*, str. 44 i 45.

šenja sa stanovišta ljudskih prava ima posebnu težinu kada se ima u vidu da žrtve silovanja zbog ovog uslova ne mogu ostvariti pravo na administrativne reparacije u Srbiji!

e) Uslov „težina posledica po fizičko zdravlje“

U odnosu na težinu posledica po fizičko zdravlje, Zakon o civilnim invalidima rata postavlja uslov da pravo na administrativne reparacije ima žrtva koja je pretrpela:

(...) telesno oštećenje od najmanje 50% usled rane, povrede ili ozlede koje su ostavile vidne tragove (...)

(Član 2 Zakona o civilnim invalidima rata)

Propisivanjem donje granice telesnog oštećenja, svim žrtvama sa nešto manjim „telesnim oštećenjem“ uskraćuje se bilo kakva vrsta pomoći. Diskriminatorni karakter ove odredbe posebno je upečatljiv ako se uzme u obzir da propisana granica telesnog oštećenja vojnim invalidima iznosi 20 odsto.

f) Uslov „socijalna ugroženost“⁴³

Kao što je objašnjeno u poglavlju 6.1.1.3. mesečno novčano davanje je samo jedno od mogućih novčanih primanja. Da bi žrtve (direktne žrtve i članovi porodica žrtava koje su izgubile život) ostvarile pravo na mesečno novčano primanje, žrtve moraju ispuniti tri kumulativna uslova propisana zakonskim okvirom u pogledu:

- Materijalne neobezbeđenosti,
- Nesposobnosti za privređivanje i
- Imovinskog cenzusa.

Zbog prirode ovih uslova (ako su ispunjeni, oni ukazuju na socijalnu ugroženost žrtve) pravo na mesečno novčano primanje poprima elemente socijalnog davanja. Podsećamo, pravo na reparacije proizilazi iz činjenice da je neki član društva nepravedno pretrpeo

---

43 Videti član 8 Zakona o pravima civilnih invalida rata i član 7, 8. i 9 Zakona o pravima boraca, vojnih invalida i članova njihovih porodica.

patnju te da zbog toga država i društvo (po principu odgovornosti i solidarnosti) treba da mu pruže neku vrstu satisfakcije i pomoći, nevezano za njegovu socijalnu (ne)ugroženost.

Važna posledica koja proizilazi iz ovog uslova jeste da porodice civilnih žrtava rata koje nisu socijalno ugrožene ne mogu dobiti ni jednu meru novčanog davanja.

g) Uslovi „član porodice“ i „živeti u domaćinstvu“

Ovaj uslov se odnosi samo na žrtve koje su izgubile bliske članove porodice. Naime, Zakon o pravima civilnih invalida rata taksativno navodi članove porodice koji mogu ostvariti pravo na administrativne reparacije:

- bračni drug,
- deca (rođena u braku ili van braka, usvojena i pastorčad) i
- roditelji.

Dalje, u istoj odredbi Zakon o pravima civilnih invalida rata, za srodnika propisuje dodatni uslov - da je:

(...) pre njegove smrti, živeo u zajedničkom domaćinstvu.

Ovi zakonski uslovi **isključuju iz kruga uživalaca prava na administrativne reparacije braću i sestre stradale osobe ali i decu i roditelje ukoliko nisu živeli u zajedničkom domaćinstvu**. Ovo rešenje na neprirodan način svodi vezu između bliskih srodnika na zajednicu privređivanja, odnosno domaćinstvo dok potpuno zanemaruje emotivnu dimenziju porodičnih odnosa.

6.1.1.5. Postupak za ostvarivanje administrativnih reparacija

Žrtva podnosi zahtev za ostvarivanje prava na administrativne reparacije u Srbiji opštinskom organu uprave nadležnom za boračko invalidsku zaštitu⁴⁴. Reviziju prvostepenih rešenja vrši Ministarstvo rada i socijalne politike, Pokrajinski sekretarijat za rad, zdravstvo i socijalnu politiku (za rešenja opština sa teritorije AP Vojvodine) i

⁴⁴ Zakon o pravima boraca, vojnih invalida i članova njihovih porodica, član 43.

gradska uprava grada Beograda – Sekretarijat za socijalnu i dečiju zaštitu (za rešenja opština sa teritorije grada Beograda).

Uz zahtev se podnose i određeni pisani dokazi. Vrsta dokaza zavisi od toga ko podnosi zahtev - neposredna žrtva (npr. medicinska dokumentacija) ili član(ovi) porodice stradale osobe (npr. izvodi iz matičnih knjiga).⁴⁵

Za podnošenje zahteva za ostvarivanje prava civilnih invalida rata, članova porodica civilnih žrtava rata i umrlih civilnih invalida rata na administrativne reparacije zakonom nisu propisani rokovi.

6.2. Reparacije na osnovu sudskih odluka u Srbiji

Ostvarivanje prava na materijalne reparacije kroz sudski postupak je veoma težak, dug i neizvestan proces, ali za žrtve koje su isključene iz sistema administrativnih reparacija u Srbiji to je jedina mogućnost da ostvare pravo na novčano obeštećenje za nepravdu koju su preživele.

Žrtve preko svojih pravnih zastupnika pred nadležnim sudovima pokreću postupke tužbom za naknadu štete protiv države Republike Srbije zbog njene odgovornosti za nezakonito činjeno (zločini i druga kršenja ljudskih prava) ili nečinjenje (u situacijama kada su bili obavezni da pruže zaštitu i spreče nasilje) pripadnika snaga bezbednosti. Ukoliko uspeju u tom postupku, sud dosuđuje naknadu štete žrtvama i obavezuje državu da tu naknadu isplati u određenom roku.

Pravni akti relevantni za sudsko ostvarivanje prava na reparacije su Ustav Republike Srbije⁴⁶, Zakon o obligacionim odnosima⁴⁷

---

45 Zakona o pravima boraca, vojnih invalida i porodica palih boraca, članovi 77 i 78.

46 "Službeni glasnik RS", br. 98 od 10. novembra 2006.

47 "Službeni list SFRJ", br. 29/78, 39/85, 57/89 i 31/93.

(ZOO), Zakonik o krivičnom postupku⁴⁸ i Zakon o parničnom postupku⁴⁹.

6.2.1. Odgovornost države Srbije za naknadu štete

Pravni sistem Republike Srbije sadrži brojne norme koje garantuju i promovišu zaštitu osnovnih ljudskih prava građana i stranih državljana koji se nađu na njenoj teritoriji.

Ustav Republike Srbije (Ustav) propisuje obavezu države da, u skladu sa međunarodnim standardima, poštuje, štiti i unapređuje ljudska prava te da sankcioniše one koji ta prava krše. Mada izričito ne pominje termin kršenje ljudskih prava, **Ustav predviđa jasnu obavezu države da žrtvama kršenja ljudskih prava pruži novčano obeštećenje**. To su slučajevi kada su za ta kršenja odgovorna lica koja su istupala u ime države.

Svako ima pravo na naknadu materijalne ili nematerijalne štete koju mu nezakonitim ili nepravilnim radom prouzrokuje državni organ, imalac javnog ovlašćenja, organ autonomne pokrajine ili organ jedinice lokalne samouprave.

(Ustav Republike Srbije, član 35, stav 1 i 2)

Osim toga Ustav promovise i pravo na sudsku zaštitu ljudskih prava, uključujući otklanjanje posledica koje su nastale povredom ljudskih prava:

Svako ima pravo na sudsku zaštitu ako mu je povređeno ili uskraćeno neko ljudsko ili manjinsko pravo zajemčeno Ustavom, kao i pravo na uklanjanje posledica koje su povredom nastale.

(Ustav Republike Srbije, član 22, stav 1)

Obaveza države da obezbedi novčano obeštećenje proizilazi i iz ZOO:

Pravno lice odgovara za štetu koju njegov organ prouzrokuje trećem licu u vršenju ili u vezi sa vršenjem svojih funkcija.

(član 172, stav 1)

48 "Službeni glasnik RS", br. 46/06 i 49/07.

49 "Službeni glasnik RS", br. 125/04 i 111/09.

Obe pomenute odredbe o obavezi države da pruži materijalno obeštećenje žrtvama kršenja ljudskih prava zasnivaju se na **odgovornosti države za akte onih koji su istupali u njeno ime**.⁵⁰ Država kao i sva druga pravna lica stupa u pravne odnose sa građanima preko svojih (državnih) organa. Fizička lica u tim organima rade u ime i za račun države. Posledica toga je da se akti organa pripisuju samoj državi, a ne pojedincu koji je u konkretnom slučaju radio u ime i za račun države.

Analogno tome, i negativne posledice činjenja ili nečinjenja onih koji su u nekom trenutku predstavljali državnu vlast imaju se pripisati državi, čak i u situacijama kada su oni preduzeli radnje van svojih ovlašćenja, ili kršenjem istih. To su upravo slučajevi kršenja ljudskih prava od strane pripadnika snaga bezbednosti.

Odgovornost države za nečinjenje državnih organa

Nezakonit i nepravilan rad državnih organa, za koje odgovornost snosi država, podrazumeva i nečinjenje organa odnosno nepostupanje ili propuštanje da se obezbedi ostvarivanje garantovanih ljudskih prava kao što su pravo na život i bezbednost ili zabrana mučenja.

Prema ZOO, žrtve nasilja i terora imaju pravo da potražuju naknadu štete od države jer su njeni organi imali obavezu da spreče te akte.

Za štetu nastalu smrću, telesnom povredom ili oštećenjem, odnosno uništenjem imovine fizičkog lica usled akata nasilja ili terora, kao i prilikom javnih demonstracija i manifestacija, odgovara država čiji su organi po važećim propisima bili dužni da spreče takvu štetu.

(ZOO, član 180, stav 1)

---

⁵⁰ Osnovni principi i smernice preporučuju državama da žrtvama obezbede reparacije i u situacijama kada je počilac nepoznat ili on nije postupao u svojstvu predstavnika države.

Slučaj ubistva Behrama Gigollaja

U junu 2008. godine, Prvi opštinski sud u Beogradu doneo je presudu prema kojoj je država Srbija obavezna da isplati odštetu od ukupno tri miliona dinara supruzi i deci Behrama Gigollaja koga su nepoznati napadači na smrt pretukli u noći kada je počela NATO intervencija na SRJ, zbog odgovornosti za nesprečavanje napada.

Behram Gigollaj, Albanac iz Prizrena, od 1988. godine živeo je u Mataruškoj Banji, nedaleko od Kraljeva, i imao je svoju pekaru. U noći kada je počela NATO intervencija na SRJ, 24.03.1999. godine, Behram i njegov sin Gani krenuli su sa poslom oko 23.00 časa. Nedugo potom, u radnju je provalila grupa od pet ili šest mladića. Čim su ušli, počeli su da ih tuku pesnicama, nogama, a potom i tupim delom sekire. Nakon desetak minuta, grupa je pobjegla iz pekare. Ubrzo je došla hitna pomoć koja je odvezla povređenog Behrama, a Gani je tu noć proveo kod komšija. Nekoliko dana posle događaja, Gani je izbegao iz Srbije u Albaniju, a Behram je podlegao ranama u bolnici u Kraljevu 28.03.1999. godine.

36

Osim toga, obaveza države da obešteti žrtve kršenja ljudskih prava koje su počinili pripadnici državnih snaga bezbednosti proističe iz ratifikovanih međunarodnih konvencija koje su inkorporirane u domaći pravni sistem:

- Konvencije protiv mučenja i drugih svirepih, nehumanih ili ponižavajućih kazni ili postupaka
- Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima,
- Međunarodne konvencije o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije,
- Konvencije o pravima deteta,
- Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.

6.2.2. Oblici štete - za koje posledice kršenja ljudskih prava se može potraživati naknada?

Posledice koje nasilje i drugi vidovi kršenja osnovnih ljudskih prava ostavljaju na živote žrtava su po svojoj prirodi i težini veoma različite. ZOO, koji sadrži ključne odredbe o potraživanju naknade štete u sudskom postupku, (pojam i vrste štete, osnov odgovornosti,

kao i uslovi za ostvarivanje naknade štete u sudskom postupku) pravi razliku između posledica vezanih direktno za žrtvu odnosno njen fizički i psihički integritet (nematerijalna šteta) i posledica koje se tiču imovine žrtve (materijalna šteta).

6.2.2.1. Nematerijalna šteta⁵¹

ZOO definiše nematerijalnu štetu kao “nanošenje drugom fizičkog ili psihičkog bola ili straha”⁵²

Žrtva naknadu štete može potraživati i kada pretrpi samo jedan od navedenih vidova nematerijalne štete. Međutim, ZOO postavlja uslov da bolovi i/ili strah koje je žrtva trpela moraju biti takvog intenziteta i trajanja koje opravdavaju dosuđivanje naknade štete. Intenzitet i trajanje bolova i straha sud utvrđuje u sudskom postupku.

Za pretrpljene fizičke bolove, za pretrpljene duševne bolove zbog umanjenja životne aktivnosti, naruženosti, povrede ugleda, časti, slobode ili prava ličnosti, smrti bliskog lica kao i za strah sud će, ako nađe da okolnosti slučaja, a naročito jačina bolova i straha i njihovo trajanje to opravdava, dosuditi pravičnu novčanu naknadu, nezavisno od naknade materijalne štete kao i u njenom odsustvu.

(Član 200 ZOO)

Kao poseban vid nematerijalne štete ZOO prepoznaje duševne bolove i zbog naročito teškog invaliditeta člana porodice:

U slučaju naročito teškog invaliditeta nekog lica, sud može dosuditi njegovom bračnom drugu, deci i roditeljima pravičnu novčanu naknadu za njihove duševne bolove. (član 200, stav 3 ZOO)

ZOO ne daje objašnjenje šta se podrazumeva pod pojedinačnim vidovima nematerijalne štete. Tumačenja tih pojmova dali su sudovi u brojnim sudskim odlukama.⁵³

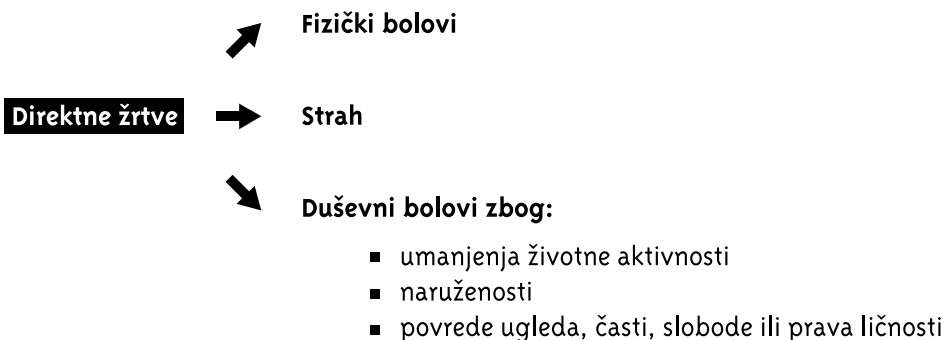
51 Više o naknadi nematerijalne štete u Nataša Mrvić Petrović "Naknada nematerijalne štete žrtvi krivičnog dela", (Beograd, 2001) i dr Zdravko Petrović "Naknada nematerijalne štete", (Budva, 2001).

52 ZOO, član 200.

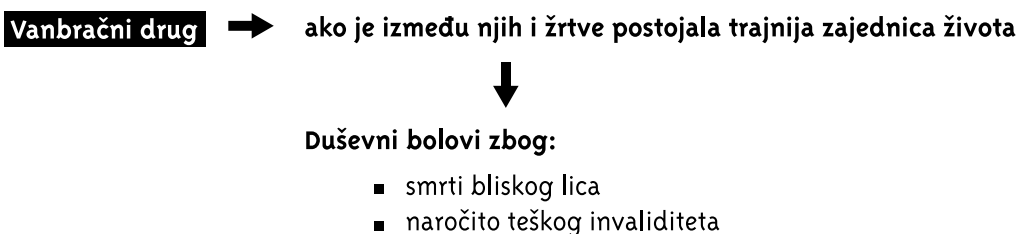
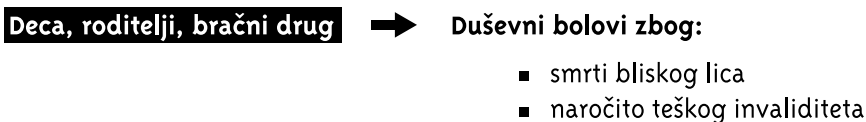
53 Videti Vrhovni sud Srbije, *Bilten sudske prakse*, br. 3/2008.

Ko može potraživati naknadu nematerijalne štete?

Lica koja imaju pravo na potraživanje nematerijalne štete određena su u ZOO (član 200 i 201).

38

⁵⁴ Postojanje trajnije zajednice života sud utvrđuje tokom dokaznog postupka.

Nematerijalna šteta se nadoknađuje u novcu. Zakon predviđa i mogućnost da se dosudi i naknada za buduću nematerijalnu štetu (ako je po redovnom toku izvesno da će ona trajati i u budućnosti).⁵⁵

6.2.2.2. Materijalna šteta

ZOO predviđa da direktne žrtve i članovi njihovih porodica imaju pravo potraživati naknadu materijalne štete koju su pretrpeli kao posledicu nasilja i drugih kršenja ljudskih prava. Preciznije, ZOO je propisao da se naknada materijalne štete može tražiti u slučajevima smrti, telesne povrede i oštećenja zdravlja.⁵⁶

- i. U slučaju smrti, materijalna šteta obuhvata troškove sahrane i gubitak izdržavanja (pravo koje imaju samo lica koje je stradala žrtva po zakonu trebala izdržavati, kao i ona lica koja je žrtva izdržavala ili redovno pomagala).
- ii. U slučajevima nanošenja telesnih povreda i narušavanja zdravlja, žrtva ima pravo da potražuje troškove lečenja i izgubljenu zaradu zbog nesposobnosti za rad za vreme lečenja.

Ukoliko je žrtva podlegla povredama nakon perioda lečenja, onda se naknada materijalne štete može isplatiti po oba osnova.

U slučajevima kada žrtva zbog potpune ili delimične nesposobnosti za rad gubi zaradu, ili su joj potrebe trajno povećane, ili su mogućnosti njenog daljeg razvijanja i napredovanja uništene ili smanjene, odgovorno lice dužno je plaćati povređenom određenu novčanu rentu, kao naknadu za tu štetu.⁵⁷

---

55 ZOO, član 203.

56 *Ibid*, član 193 – 195.

57 *Ibid*, član 195, stav 2.

6.2.2.3. Naknada štete zbog nezakonitog pritvora⁵⁸

Zakonik o krivičnom postupku sadrži posebne odredbe o pravu na obeštećenje žrtava nezakonitog pritvora.⁵⁸ Pravo na naknadu štete pripada licu:

- koje je bilo u pritvoru, ali protiv njega nije došlo do pokretanja krivičnog postupka i
- licu koje je neosnovano lišeno slobode

U ovim slučajevima, žrtva pre pokretanja postupka za naknadu štete pred sudom, mora podneti zahtev Ministarstvu pravde radi postizanja sporazuma „o postojanju štete i vrste i visini naknade“. Ako zahtev za naknadu štete ne bude usvojen ili po njemu ministarstvo ne donese odluku u roku od tri meseca od dana podnošenja zahteva, žrtva može pokrenuti sudski postupak.

S obzirom da se tužba podnosi protiv Republike Srbije, a njeni organi se nalaze u Beogradu, nadležni sudovi za ove tužbe su Prvi osnovni sud i Viši sud u Beogradu.⁵⁹

6.2.3. Rokovi za podnošenje tužbi za naknadu štete

ZOO propisuje rokove u kojima žrtva može da ostvari pravo na materijalno obeštećenje podnošenjem tužbe nadležnom sudu. Podnošenjem tužbe po isteku tog roka nastupa zastarelost i žrtva gubi pravo da sudskim putem potražuje obeštećenje za pretrpljene povrede ljudskih prava.

Potraživanje naknade štete zastareva za **tri godine** od kada je žrtva saznala za štetu i lice koje je štetu učinilo (subjektivni rok zastarelosti). Pravo na potraživanje štete sudskim putem zastareva u

⁵⁸ "Službeni list SRJ", br. 70/2001 i 68/2002 i "Službeni glasnik RS", br. 58/2004, 85/2005, 115/2005, 85/2005 - dr. zakon, 49/2007, 20/2009 - dr. zakon i 72/2009), Videti članove 556 – 564.

⁵⁹ Prvi osnovni sud je nadležan za tužbe gde je vrednost spora do 100 000 evra u dinarskoj protivvrednosti, a Viši sud za tužbe gde vrednost spora prelazi 100 000 evra u dinarskoj protivvrednosti.

svakom slučaju za **pet godina** od kada je šteta nastala (objektivni rok zastarelosti).⁶⁰

ZOO propisuje da *ukoliko je šteta prouzrokovana krivičnim delom, a za krivično gonjenje je predviđen duži rok zastarelosti, zahtev za naknadu štete prema odgovornom licu zastareva kad istekne vreme određeno za zastarelost krivičnog gonjenja*.⁶¹ Iako je ova odredba veoma jasna i nedvosmislena u smislu da ne pravi razliku između fizičkog i pravnog lica, mogućnost primene dužeg roka zastarelosti potraživanja štete od države kada su krivična dela izvršili pripadnici srpskih snaga onemogućio je Vrhovni sud Srbije (VSS).

VSS je u svom pravnom stavu iz februara 2004. godine odbacio primenu dužih rokova zastarelosti prava na naknadu štete u slučajevima kada su kršenja ljudskih prava počinili vojnici i policajci.⁶² Povod za zauzimanje ovog pravnog stanovišta jesu brojni sudski postupci koje su u to vreme FHP i druge organizacije za ljudska prava, u ime prinudno mobilisanih srpskih izbeglica iz Hrvatske, pokrenule protiv Republike Srbije zbog nezakonite mobilizacije koju su sprovodili pripadnici MUP-a Srbije tokom oružanog sukoba u Hrvatskoj i BiH. VSS je dao svoje mišljenje da žrtve mobilizacije mogu da tuže isključivo policajce kao pojedince, ignorišući činjenicu da su ti policajci u prihvatne centre za izbeglice i domove izbeglica dolazili po službenoj dužnosti. Dakle, VSS je suprotno već odredbama Ustava i ZOO o odgovornosti države za nezakonite akte pripadnika snaga bezbednosti, faktički eliminisao bilo kakvu vezu između državnih organa koji su izdavali naloge za masovno hapšenje izbeglica, i pripadnika policije koji su to, u okviru vršenja službene dužnosti, sprovodili u delo. S obzirom na obaveznost primene pravnih mišljenja VSS, hiljade prinudno mobilisanih izbeglica - ali i druge žrtve koje su nameravale da svoje pravo na obeštećenje ostvare sudskim putem - onemogućene su da dobiju pravedno obeštećenje od države.⁶³

---

60 ZOO, član 376.

61 *Ibid.*, član 377 stav 1.

62 Pravno shvatanje Građanskog odeljenja Vrhovnog suda Srbije utvrđeno na sednici 10.02.2004. godine.

63 U novembru 2004. godine Međunarodna mreža pomoći (IAN), Beogradski centar za ljudska prava i Fond za humanitarno pravo podneli su inicijativu za izmenu ovog pravnog shvatanja ali ona još uvek nije razmatrana.

6.2.4. Nadležni sudovi

Tužba za naknadu štete podnosi se mesno nadležnom osnovnom sudu ako je traženo obeštećenje manje od 100.000 evra u dinarskoj protivvrednosti. Ako je obeštećenje traženo tužbom veće od navedenog iznosa, nadležan je mesno nadležni Viši sud.⁶⁴

Mesna nadležnost suda određuje se prema mestu gde se „šteta“ dogodila ili prema sedištu tužene (u ovom sedištu državnih organa). Osim toga, u slučajevima kada kada se obeštećenje traži zbog smrti bliskog člana porodice ili teške telesne povrede, mesno nadležan je i sud na čijem području tužilac ima prebivalište.⁶⁵

6.2.5. Negativne odlike sudskog ostvarivanja prava na reparacije u Srbiji

Žrtve koje u Srbiji pravo na reparacije mogu ostvariti jedino u sudskom postupku, suočavaju se sa brojnim poteškoćama i izazovima.

- i. Pojedine žrtve kršenja ljudskih prava uopšte i ne pokreću postupke za obeštećenje protiv države jer još uvek osećaju strah od počinitelaca, koji i dalje žive u njihovim zajednicama i nikada nisu procesuirani za svoja nedela. Žrtve su zabrinute za svoju i sigurnost svojih porodica i veruju da bi postupcima za obeštećenje doveli u opasnost sebe i svoje porodice.
- ii. Procesna pravila sudskih postupaka veoma su rigidna i neprimerena slučajevima kršenja ljudskih prava, posebno kada su u pitanju pravila dokazivanja. Žrtve često ne mogu da obezbede autentične i ključne dokaze o povredama ljudskih prava koje su pretrpele jer takvi dokazi,

---

64 Videti članove 22 i 23 Zakona o uređenju sudova ("Službeni glasnik RS", br.116/08) i član 38 Zakona o izmenama i dopunama Zakona o parničnom postupku ("Službeni glasnik RS", br. 111/09).

65 ZPP, član 39 i 45.

- zbog okolnosti u kojima su se te povrede desile, naprosto ne postoje (na primer žrtvi nije izdata potvrda za vreme držanja u nezakonitom pritvoru ili doktori koji su žrtvi torture ukazali pomoć nisu želeli da izdaju potvrdu o ustanovljenim povredama⁶⁶).
- iii. Norme o zastarelosti prava na sudsko potraživanje naknade štete, kako smo videli u prethodnom odeljku, tumače se na način koji onemogućava uspešan ishod sudskih postupaka.
  - iv. Uslov da braća i sestre osoba koje su ubijene ili kod kojih je nastupio naročito težak invaliditet, mogu potraživati naknadu nematerijalne štete jedino ako su sa njom živеле u „trajnijoj zajednici života“. Ovim uslovom negira sa prirodna bliskost i povezanost između braće i sestara koja postoji bez obzira na ekonomsku zajednicu i zajednicu života.
  - v. Sudski postupci za ostvarivanje prava na materijalne reparacije u Srbiji traju u proseku po tri godine.⁶⁷
  - vi. U slučajevima kada žrtva uspe u postupku, visina odštete je uglavnom neprimereno niska u odnosu na ono što je žrtva preživela. Posebno je uočljiva nesrazmera između odštete koje žrtve dobijaju zbog teških kršenja ljudskih prava i obeštećenja koja sudovi dosuđuju političkim ličnostima zbog povrede ugleda i časti.⁶⁸

---

66 Primeri iz prakse FHP.

67 Praksa FHP-a.

68 *Kurir kažnjen sa milion dinara zbog laži o Dinkiću*, Blic, 24.09.2007. i *Novčana kompenzacija zbog torture* u OUP Prijepolje, saopštenje FHP, 17.07.2007. godine.

7. Simboličke reparacije u Srbiji

Od demokratskih promena u Srbiji u oktobru 2000. godine, bilo je više zvaničnih simboličkih dela u odnosu na ratne zločine, počinjene od 1991. godine, u ime srpskog naroda. Sa druge strane, spomen obeležja u Srbiji posvećena su gotovo isključivo stradanju žrtava NATO bombardovanja.

7.1. Izvinjenja

Predsednik bivše Državne zajednice Srbije i Crne Gore (SCG) Svetozar Marović i predsednik Republike Srbije Boris Tadić uputili su u nekoliko navrata izvinjenja narodima koji žive na teritoriji bivše Jugoslavije:

- Predsednik Državne zajednice SCG Svetozar Marović je prilikom posete Predsednika Republike Hrvatske Stjepana Mesića Beogradu 10. septembra 2003. godine, uputio izvinjenje:

(...) za sva zla koja je bilo koji građanin Crne Gore i Srbije učinio, ili pričinio, ili uradio bilo kome u Hrvatskoj. Želim da se izvinim zbog toga što ne mislim da su narodi krivi niti da se narodi trebaju izvinjavati, nego da se zajednički dogovorimo i radimo na tome, kao što to činimo upravo i ovih dana, da svako ko je kriv izađe i odgovara pred zakonom i da je jedna od naših najvećih obaveza u tom delu upravo saradnja sa Hagom.

- Prilikom posete Sarajevu, 13. novembra 2003. godine, Svetozar Marović je rekao:

Ja želim ovu priliku da iskoristim da se za svako zlo ili nesreću koju je bilo ko u Bosni i Hercegovini pretrpio od bilo koga iz Srbije i Crne Gore izvinim i da kažem da narodi nemaju pravo i da ne smiju da trpe krivicu i zla koja su napravili pojedinci.

- Predsednik Srbije, Boris Tadić na početku svog mandata, tokom posete Sarajevu 6. decembra 2004. godine, uputio je izvinjenje sledeće sadržine:

To nije učinio srpski narod jer su zločinci pojedinci. Nemoguće je optuživati jedan narod jer su isti zločini vršeni i protiv srpskog naroda, pa i u tom smisluda svi jedni drugima dugujemo izvinjenje jer smo svi u relativno kratkom vremenskom periodu bili i žrtve i svedoci zločina... Ja ću početi prvi i izvinjavam se svima protiv kojih su počinjeni zločini u ime srpskog naroda. Želim da naglasim da te zločine nije počinio srpski narod, već pojedinci koji imaju ime i prezime i koji treba da odgovaraju pred sudom u Hagu.

- Izvinjenje koje je je sadržalo i preuzimanje odgovornosti za nedela iz prošlosti, predsednik Boris Tadić izrekao je prilikom gostovanja u emisiji *Nedeljom u dva* na Hrvatskoj radio-televiziji 24. juna 2007. godine. On je tom prilikom rekao:

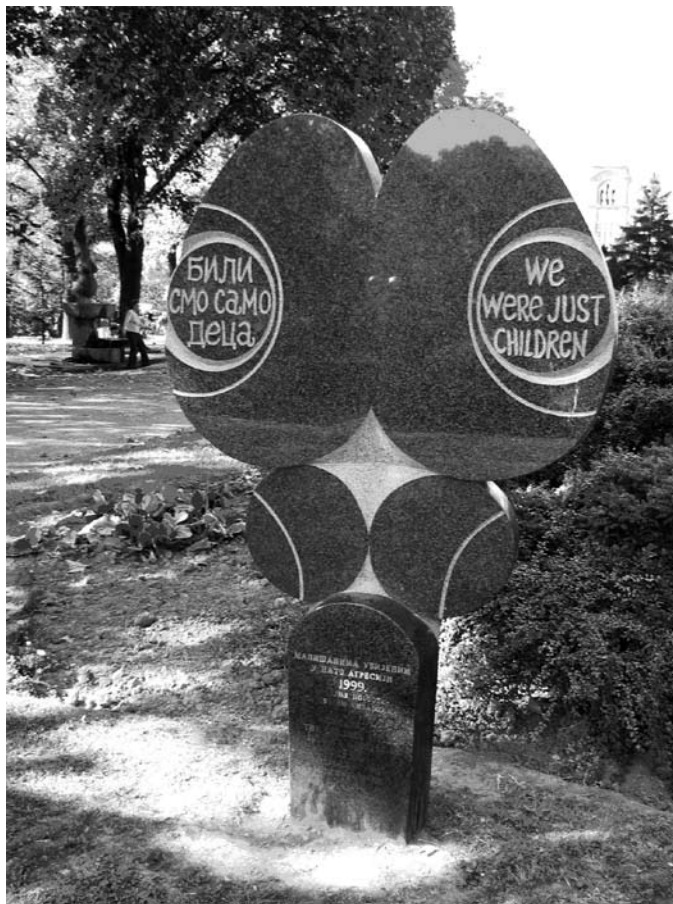
Svim građanima Hrvatske i svim pripadnicima hrvatskog naroda koje su učinili nesrećnima pripadnici moga naroda, upućujem izvinjenje i preuzimam za to odgovornost.

7.2. Komemoracije

Izuzev posete predsednika Srbije Borisa Tadića i predsednika Skupštine Vojvodine Bojana Kostreša Srebrenici na komemorativnom skupu u Potočarima povodom 10-ogodišnjice od genocida u Srebrenici, zvaničnici Srbije su prisustvovali uglavnom komemoracijama u čast žrtava zločina nad Srbima. Komemoracijama građanima Srbije bošnjačke nacionalnosti koji su stradali 1992. i 1993. godine u otmicama u Mioču i Štrpcima, prisustvuju samo predstavnici vlasti bošnjačke nacionalnosti.

7.3. Spomen obeležja

Među brojnim spomen obeležjima u Srbiji, najviše je onih koji su posvećeni sećanju na civile, vojnike i policajce poginule tokom NATO bombardovanja. Takvi spomenici podignuti su u Beškoj, Aleksincu, Varvarinu, Nišu, Beogradu, Grdelici, Surdulici, Vladičinom Hanu, Vranju, Mijatovcu, Novom Pazaru i drugim mestima.

Spomenik deci stradaloj tokom NATO bombardovanja u parku Tašmajdan, Beograd.

Spomenik posvećen otehim Bošnjacima u Štrpcima podignut je u Prijepolju 27. februara 2009. godine, na 16. godišnjicu zločina. Na spomeniku su ispisana imena devet građana Prijepolja, državljana Srbije, koji su ubijeni u ovom zločinu, a ne i stradali državljani Crne Gore. Na spomeniku stoje sledeće reči:

*Ko u ovoj zemlji zaboravi 27. februar 1993. i stanicu Štrpci odu-
stao je od budućnosti.*

7.4. Deklaracija o Srebrenici

Narodna skupština Republike Srbije usvojila je 31. marta 2010. godine *Deklaraciju o osudi zločina u Srebrenici* (Deklaracija) kojom ova institucija simbolički izražava osudu genocida, saosećanje sa žrtvama i žaljenje zbog nepreduzimanja svih mogućih mera da se genocid spreči. Iako ima primedbi na tekst, od strane organizacija za ljudska prava i udruženja žrtava, zbog toga što se ne pominje reč genocid i što 11. jul nije proglašen danom sećanja na žrtve genocida, postoji opšta saglasnost da je Deklaracija pozitivan korak u procesu priznavanja žrtava i odgovornosti. Između ostalog, u Deklaraciji piše:

*Narodna skupština Republike Srbije najoštrije osuđuje zločin izvršen nad bošnjačkim stanovništvom u Srebrenici jula 1995. godine, na način utvrđen presudom Međunarodnog suda pravde, kao i sve društvene i političke procese i pojave koji su doveli do formiranja svesti da se ostvarenje sopstvenih nacionalnih ciljeva može postići upotrebom oružane sile i fizičkim nasiljem nad pripadnicima drugih naroda i religija, izražavajući pri tom sa-
učeeće i izvinjenje porodicama žrtava zbog toga što nije učinjeno sve da se spreči ova tragedija.*

PRILOG

Rezolucija usvojena od strane Generalne skupštine¹

[na izveštaj Trećeg komiteta (A/60/509/Add.1)]

60/147. Osnovna načela i smernice za ostvarivanje prava na pravni lijek i reparacije žrtava teških kršenja međunarodnog prava ljudskih prava i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava

Generalna skupština,

Rukovodeći se Poveljom Ujedinjenih nacija, Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima², Međunarodnim paktovima o ljudskim pravima³, drugim relevantnim instrumentima ljudskih prava i Bečkom deklaracijom i akcionim programom⁴,

Potvrđujući značaj sistematskog i iscrpnog regulisanja pitanja pravnih lekova i reparacija za žrtve teških kršenja međunarodnog prava ljudskih prava i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava, na nacionalnom i međunarodnom nivou;

Prihvatajući da žrtve imaju koristi, ostvarivanjem prava na pravne lekove i reparacije, međunarodna zajednica iskazuje saosećanje sa patnjom žrtava, preživelih i sa budućim generacijama i potvrđuje međunarodno pravo u ovoj oblasti;

---

1 Prevod: Olja Velašević i Tea Gorjanc Prelević, potvrđen od strane Kancelarije UNHCHR u Beogradu 27. juna 2006. godine

2 Resolution 217 A (III)

3 Resolution 2200 A (XXI), annex.

4 A/CONF. 157/24 (Part I), chap. III.

Pozivajući se na usvajanje Osnovnih načela i smernica o pravu na pravni lek i reparacije za žrtve teških kršenja međunarodnog prava ljudskih prava i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava od strane Komisije za ljudska prava u njoj rezoluciji br. 2005/35 od 19. aprila 2005⁵. i Ekonomskog i socijalnog Saveta u njegovoj rezoluciji 2005/30 od 25. jula 2005, u kojoj je Savjet preporučio Generalnoj skupštini da usvoji Osnovna načela i smernice,

1. *Usvaja* Osnovna načela i smernice za ostvarivanje prava na pravni lek i reparacije žrtava masovnih kršenja međunarodnog prava ljudskih prava i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava, koja su u prilogu ove rezolucije;

2. *Preporučuje* državama da uzmu u obzir Osnovna načela i smernice, da promovišu njihovo poštovanje i da o njima obaveste pripadnike izvršne vlasti, posebno one koji su nadležne za primjenu zakona i vojne snage i snage bezbednosti snage, zakonodavna tela, organe pravosuđa, žrtve i njihove punomoćnike, zaštitnike ljudskih prava i advokate, medije, kao i širu javnost;

3. *Traži* od generalnog sekretara da preduzme mere koje bi obezbudile najširu moguću distribuciju Osnovnih načela i smernica na svim zvaničnim jezicima Ujedinjenih nacija, uključujući njihovo dostavljanje vladama, međudržavnim i nevladinim organizacijama i uključivanje u izdanje Ujedinjenih nacija pod nazivom *Ljudska prava: zbirka međunarodnih instrumenata*.

64. plenarna sjednica
16. decembar 2005.

---

⁵ Vidi *Official Records of the Economic and Social Council, 2005, Supplement No.3 and corrigendum (E/2005/23 and Corr.1)*, chap. II, sect. A.

Aneks

Osnovna načela i smernice za ostvarivanje prava na pravni lek i reparacije žrtava teških kršenja međunarodnog prava ljudskih prava i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava

Preambula

Generalna skupština,

Pozivajući se na odredbe kojima se obezbeđuje pravo na pravni lek za žrtve kršenja međunarodnog prava ljudskih prava u brojnim međunarodnim instrumentima, posebno u članu 8 Univerzalne deklaracije ljudskih prava⁶, članu 2 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima⁷, članu 6 Međunarodne konvencije o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije⁸, članu 14 Konvencije protiv mučenja i drugog okrutnog, nečovečnog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja⁹ i članu 39 Konvencije o pravima djeteta¹⁰, kao i u međunarodnom humanitarnom pravu, u članu 3 Haške konvencije o poštovanju zakona i običaja ratovanja na kopnu od 18. oktobra 1907. (Konvencija IV)¹¹, čl. 91 Dodatnog protokola uz Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. u vezi zaštite žrtava međunarodnih oružanih sukoba (Protokol I) od 8. juna 1977¹², i članovima 68 i 75 Rimskog statuta Međunarodnog krivičnog suda¹³,

---

6 Resolution 217 A (III)

7 Resolution 2200 A (XXI)

8 Resolution 2106 A (XX) annex.

9 United Nations, Treaty Series, vol. 1465, No. 24841

10 *Ibid.*, vol. 1577, No. 27531.

11 Vidi Carnegie Endowment for International Peace, The Hague Conventions and Declarations of 1899 and 1907 (New York, Oxford University Press, 1915)

12 United Nations, Treaty Series, vol. 1125, No. 17512

13 Official Records of the United Nations Diplomatic Conference of Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court, Rome, 15 June – 17 July 1998, vol. I: Final documents (United Nations publication, Sales No. E.02.I.5), sect. A.

Pozivajući se na odredbe regionalnih konvencija kojima se obezbeđuje pravo na pravni lek za žrtve kršenja međunarodnog prava ljudskih prava, posebno član 7 Afričke povelje o ljudskim pravima i pravima naroda¹⁴, član 25 Američke konvencije o ljudskim pravima¹⁵ i član 13 Konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda¹⁶,

Pozivajući se na Deklaraciju o osnovnim načelima ostvarivanja pravde za žrtve zločina i zloupotrebe ovlašćenja proistekle iz razmatranja Sedmog kongresa Ujedinjenih nacija o sprečavanju kriminala i postupanju prema izvršiocima krivičnih dela i rezolucije Generalne skupštine Ujedinjenih nacija br. 40/34 od 29. novembra 1985, kojom je Skupština usvojila tekst preporučen od strane Kongresa,

Potvrđujući načela objavljena u Deklaraciji o osnovnim načelima ostvarivanja pravde za žrtve zločina i zloupotrebe ovlašćenja, uključujući to da se sa žrtvama mora postupati sa saosećanjem i poštovanjem njihovog dostojanstva, da se u potpunosti poštuje njihovo pravo na pristup pravdi i pravo na obeštećenje, kao i da se podstakne osnivanje, jačanje i proširivanje državnih fondova za obeštećenje žrtava, zajedno sa ekspeditivnim razvojem odgovarajućih prava i pravnih lekova za žrtve,

Primećujući da Rimski statut Međunarodnog krivičnog suda zahteva usvajanje „načela u vezi reparacija žrtvama, odnosno u vezi žrtava, koja uključuju restituciju, naknadu štete i rehabilitaciju“, zahteva da Skupština država ugovornica osnuje fond u korist žrtava zločina u nadležnosti Suda, i za porodice takvih žrtava i zadužuje Sud da „zaštiti bezbednost, fizičku i psihološku dobrobit, dostojanstvo i privatnost žrtava“ i da dozvoli učesće žrtava u svim „fazama postupka koje Sud proceni kao odgovarajuće“,

---

14 United Nations, *Treaty Series*, vol. 1520, No. 26363.

15 *Ibid*, vol. 1144, No. 17955.

16 *Ibid*, vol. 213, No. 2889.

Potvrđujući da se ovde sadržana Osnovna načela i smernice odnose na teška kršenja međunarodnog prava ljudskih prava i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava koja, zbog svoje ozbiljne prirode, predstavljaju uvredu ljudskog dostojanstva,

Naglašavajući da ovdje sadržana Osnovna načela i smernice ne sadrže nove međunarodne ili nacionalne pravne obaveze već identifikuju mehanizme, modalitete, postupke i metode primjene postojećih pravnih obaveza u skladu sa međunarodnim pravom ljudskih prava i međunarodnim humanitarnim pravom, koje su komplementarne, iako različite po svojim normama,

Podsećajući da međunarodno pravo sadrži obavezu krivičnog gonjenja izvršilaca određenih međunarodnih krivičnih djela u skladu sa međunarodnim obavezama država i zahtevima domaćeg prava ili kako je predviđeno relevantnim statutima međunarodnih sudskih organa, kao i da obaveza krivičnog gonjenja potvrđuje sprovođenje međunarodnih pravnih obaveza u skladu sa zahtevima nacionalnog prava i procedura i podržava koncept komplementarnosti,

Primećuje da savremeni oblici viktimizacije iako suštinski usmjereni protiv pojedinaca, mogu takođe biti usmjereni i protiv grupa ljudi koje su kolektivno obeležene,

Prihavatajući da žrtve imaju koristi, ostvarivanjem prava na pravne lekove i reparacije, međunarodna zajednica iskazuje saosećanje sa patnjom žrtava, preživelih i sa budućim generacijama i potvrđuje međunarodna pravna načela o odgovornosti, pravdi i vladavini prava;

Uverena da, usvajanjem perspektive orijentisane prema žrtvama, međunarodna zajednica potvrđuje svoju ljudsku solidarnost sa žrtvama povreda međunarodnog prava, uključujući kršenja međunarodnog prava ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava, kao i sa čovečanstvom u celini, u skladu sa sledećim Osnovnim načelima i smernicama,

Usvaja sledeća Osnovna načela i smernice:

I. Obaveza poštovanja, obezbeđivanja poštovanja i primene međunarodnog prava ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava

1. Obaveza poštovanja, obezbeđivanja poštovanja i primene međunarodnog prava ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava kako je predviđeno odgovarajućim pravnim celinama proističe iz:

- (a) međunarodnih ugovora čija je država članica;
- (b) običajnog međunarodnog prava;
- (c) unutrašnjeg prava svake države.

2. Ako to već nisu učinile, države će, u skladu sa zahtevima međunarodnog prava, obezbediti da njihovo domaće pravo bude usklađeno sa njihovim međunarodnim obavezama tako što će:

- (a) uključiti odredbe međunarodnog prava ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava u njihovo unutrašnje pravo, ili ih na drugi način primeniti u svom domaćem pravnom sistemu;
- (b) usvojiti odgovarajuće i delotvorne pravne i administrativne procedure i druge odgovarajuće mere koje obezbeđuju pravičan, delotvoran i hitan pristup sudu;
- (c) obezbediti pristup dovoljnim, delotvornim, hitnim i odgovarajućim pravnim lekovima, uključujući reparacije, kako su dole definisane;
- (d) obezbediti da njihovo domaće pravo pruža najmanje isti nivo zaštite žrtava koji zahtevaju međunarodne obaveze.

II. Obim obaveze

3. Obaveza poštovanja, obezbeđivanja poštovanja i primene međunarodnog prava ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava, kako je predviđena određenim pravnim celinama, uključuje, između ostalog, obavezu da se:

(a) preduzmu odgovarajuće zakonske i administrativne i druge odgovarajuće mere za sprečavanje povreda;

(b) povrede istražuju djelotvorno, hitno, iscrpno i nepristrasno i, tamo gdje je to odgovarajuće, preduzmu mjere protiv onih koji su navodno odgovorni u skladu sa domaćim i međunarodnim pravom;

(c) obezbedi jednak i delotvoran pristup sudu onima koji sebe smatraju žrtvama kršenja ljudskih prava ili humanitarnog prava, kako je ispod opisano, bez obzira na to ko u krajnjem slučaju može biti nosilac odgovornosti za to kršenje; i

(d) obezbede delotvorni pravni lekovi za žrtve, uključujući reparacije, kako je dole opisano.

III. Teška kršenja međunarodnog prava ljudskih prava i ozbiljne povrede međunarodnog humanitarnog prava koja predstavljaju zločine prema međunarodnom pravu

54

4. U slučajevima teških kršenja međunarodnog prava ljudskih prava i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava, koja predstavljaju zločine prema međunarodnom pravu, države su dužne da sprovedu istragu i, kada postoje dovoljni dokazi, krivično gone lice navodno odgovorno za ove povrede, i, ako se odgovornost utvrdi, da to lice kazne. Štaviše, u ovakvim slučajevima, države bi trebalo, u skladu s međunarodnim pravom, da sarađuju jedna sa drugom i pomažu međunarodnim pravosudnim organima nadležnim za istragu i procesuiranje ovakvih povreda.

5. U tom cilju, tamo gde je to predviđeno odgovarajućim međunarodnim ugovorom ili drugom međunarodnom pravnom obavezom, države će usvojiti ili na drugi način u svom pravnom sistemu primeniti odgovarajuće odredbe za međunarodnu jurisdikciju. Štaviše, tamo gde tako predviđa odgovarajući ugovor ili druga međunarodnopravna obaveza, države treba da obezbede ekstradiciju ili predaju izvršioce krivičnih dela drugim državama ili odgovarajućim međunarodnim sudskim telima i pružice pravnu

pomoć i drugi oblik saradnje u cilju ostvarenja međunarodne pravde, uključujući pomoć žrtvama i svedocima i njihovu zaštitu u skladu sa međunarodnim pravnim standardima ljudskih prava i u skladu sa međunarodnim pravnim obavezama kao što su zabrana mučenja i drugih oblika okrutnog, nečovečnog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja.

IV. Zastarelost

6. Tamo gde je to predviđeno primenjivim ugovorom ili je sastavni deo drugih međunarodnih pravnih obaveza, odredbe o zastarelosti neće se primenjivati na teška kršenja međunarodnog prava ljudskih prava i ozbiljne povrede međunarodnog humanitarnog prava koje predstavljaju zločine na osnovu međunarodnog prava.

7. Domaće odredbe o zastarelosti za druge oblike povreda koje ne predstavljaju krivična djela na osnovu međunarodnog prava, uključujući one odredbe o zastarelosti koje se primjenjuju na tužbene zahtjeve i druge postupke, ne smeju biti preterano restriktivne.

55

V. Žrtve teških kršenja međunarodnog prava ljudskih prava i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava

8. Za potrebe ovog dokumenta, žrtvama se smatraju lica koja su pojedinačno ili u grupi pretrpela štetu koja uključuje fizičke ili mentalne povrede, emotivnu patnju, materijalni gubitak ili ozbiljnu povredu njihovih osnovnih prava putem akata ili propusta koji predstavljaju teška kršenja međunarodnog prava ljudskih prava ili ozbiljne povrede međunarodnog humanitarnog prava. Kada je to primereno i u skladu s unutrašnjim pravom, termin „žrtva“ uključuje i članove uže porodice ili štíćenike neposredne žrtve i lica koja su pretrpela štetu u nastojanju da pomognu žrtvama u nevolji ili da spreče njihovu viktimizaciju.

9. Lice će se smatrati žrtvom bez obzira na to da li je izvršilac povrede identifikovan, uhapšen, krivično gonjen ili osuđen i bez obzira na porodične veze između izvršioca i žrtve.

VI. Postupanje prema žrtvama

10. Prema žrtvama se mora postupati humano, s poštovanjem njihovog dostojanstva i ljudskih prava, a odgovarajuće mere se moraju preduzeti da se njima i njihovim porodicama obezbedi bezbednost, fizička i psihička dobrobit i privatnost. Država treba da obezbedi da njeni domaći zakoni, koliko god je to moguće, žrtvama koje su preživele nasilje i traume pruže posebnu pažnju i brigu kako bi se sprečila njihova ponovna traumatizacija tokom sudskih ili administrativnih postupaka koji imaju za cilj da se obezbedi pravda i reparacije.

VII. Pravo žrtava na pravni lek

11. Pravni lekovi za teška kršenja međunarodnog prava ljudskih prava i ozbiljne povrede međunarodnog humanitarnog prava uključuju pravo žrtava, prema međunarodnom pravu, na slijedeće:

- (a) jednak i delotvoran pristup sudu;
- (b) odgovarajuće, delotvorne i hitne reparacije za pretrpljenu štetu;
- (c) pristup relevantnim informacijama koje se odnose na povrede i mehanizme reparacije.

VIII. Pristup sudu

12. Žrtva teškog kršenja međunarodnog prava ljudskih prava ili ozbiljnog kršenja međunarodnog humanitarnog prava imaće jednak pristup delotvornom pravnom leku kao što je to predviđeno međunarodnim pravom. Drugi pravni lekovi za žrtvu uključuju pristup administrativnim i drugim organima, kao i

mehanizmima, modalitetima i procedurama koje se sprovode u skladu s domaćim pravom. Obaveze na osnovu međunarodnog prava koje zahtevaju obezbeđenje prava na pristup sudu i pravičan i nepristrasan postupak treba da postoje i u domaćem pravu. U tom cilju, bi trebalo da:

(a) prenose, putem javnih i privatnih mehanizama, informacije o svim dostupnim pravnim lekovima za teška kršenja međunarodnog prava ljudskih prava i ozbiljne povrede međunarodnog humanitarnog prava;

(b) preduzmu mere da se umanje neprijatnosti za žrtve i njihove punomoćnike, da se zaštite od nezakonite povrede njihove privatnosti i obezbede od zastrašivanja i odmazde, kako oni tako i članovi njihovih porodica i svedoci pre, za vreme i posle sudskih, administrativnih ili drugih postupaka koji imaju uticaja na interese žrtava;

(c) obezbede odgovarajuću pomoć žrtvama koje traže pravnu zaštitu;

(d) omoguće pristup svim odgovarajućim pravnim, diplomatskim i konzularnim merama potrebnim da bi žrtve mogle iskoristiti svoja prava na pravni lek zbog teških kršenja međunarodnog prava ljudskih prava ili ozbiljnih kršenja međunarodnog humanitarnog prava.

57

13. Pored pojedinačnog pristupa pravnoj zaštiti, države treba da pristupe razvoju procedura kako bi obezbedile grupama žrtava da podnesu zahteve za reparaciju, odnosno prime odgovarajuće reparacije.

14. Odgovarajući, delotvoran i hitan pravni lek za teška kršenja međunarodnog prava ljudskih prava ili ozbiljna kršenja međunarodnog humanitarnog prava treba da sadrži sve dostupne i odgovarajuće međunarodne procedure po kojima lice može imati aktivnu legitimaciju i ne treba da bude štetan po bilo koji drugi domaći pravni lek.

IX. Reparacije za pretrpljenu štetu

15. Odgovarajuća, djelotvorna i hitna reparacija ima za cilj ostvarenje pravde putem obeštećenja za teška kršenja međunarodnog prava ljudskih prava ili ozbiljne povrede međunarodnog humanitarnog prava. Reparacija treba da bude srazmerna težini kršenja i pretrpljenoj šteti. U skladu sa svojim obavezama prema domaćem i međunarodnom pravu, država obezbeđuje reparaciju žrtvama za postupanja ili propuste koji se mogu pripisati državi i koji predstavljaju teška kršenja međunarodnog prava ljudskih prava ili ozbiljne povrede međunarodnog humanitarnog prava. U slučajevima kada je utvrđena obaveza fizičkog lica, pravnog lica ili drugog tela na naknadu štete žrtvi, to lice će obešteti žrtvu, odnosno, nadoknadiće štetu državi, ako je država prethodno obezbedila obeštećenje žrtvi.

16. Države treba da uspostave nacionalne programe reparacija i drugih vrsta pomoći žrtvama u slučaju kada je lice odgovorno za nanetu štetu u nemogućnosti da ispuni svoju obavezu ili to odbija da učini.

17. Države, u odnosu na tužbene zahteve žrtava, izvršavaju domaće sudske odluke o obeštećenju žrtava, a protiv lica ili tijela odgovornih za nanetu štetu i angažuju se na izvršenju važećih međunarodnih pravnih odluka, koje se odnose na reparacije u skladu sa zahtevima domaćeg i međunarodnog prava. U tom cilju, države treba da obezbede u svom pravnom sistemu delotvorne mehanizme za izvršenje odluka o reparacijama.

18. Žrtvama teških kršenja međunarodnog prava ljudskih prava i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava, u skladu sa domaćim i međunarodnim pravom i uzimajući u obzir pojedinačne okolnosti, treba da se obezbede potpune i delotvorne reparacije, kao što je predstavljeno u načelima 19 do 23, srazmerne i odgovarajuće težini kršenja i okolnostima svakog slučaja, a koje

uključuju sledeće oblike: restituciju, naknadu štete, rehabilitaciju, zadovoljenje i garancije da se povrede neće ponoviti.

19. Restitucija bi trebalo da žrtvu, kad god je to moguće, vrati u situaciju koja je prethodila teškom kršenju međunarodnog prava ljudskih prava ili ozbiljnim povredama međunarodnog humanitarnog prava. Restitucija obuhvata, prema okolnostima slučaja: vraćanje slobode, uživanje ljudskih prava, identitet, porodični život i državljanstvo, povratak u mesto prebivališta, vraćanje na posao i povratak imovine.

20. Naknadu štete treba obezbediti za svaku ekonomski procenjivu štetu, srazmerno težini povrede i okolnostima svakog slučaja proisteklog iz teških povreda međunarodnog prava ljudskih prava i ozbiljnog kršenja međunarodnog humanitarnog prava, kao što su:

- a) povreda telesnog integriteta i duševni bolovi;
- b) izgubljena prilika za zaposlenje, obrazovanje i socijalne povlastice;
- c) materijalna šteta i gubitak zarade, uključujući gubitak radne sposobnosti;
- d) moralna šteta;
- e) troškovi pravnog zastupanja, lečenja, psihološkog savetovanja i socijalnih službi.

21. Rehabilitacija treba da uključi medicinsku i psihološku pomoć, kao i pravnu i socijalnu pomoć.

22. Satisfakcija treba da uključi, tamo gdje se mogu primeniti, sve ili pojedine od sledećih mjera:

- a) delotvorne mere u cilju prestanka kontinuiranih povreda;
- b) verifikaciju činjenica i potpuno i javno objavljivanje istine u obimu koji ne nanosi dodatnu štetu i ne ugrožava sigurnost i interese žrtve, srodnika žrtve, svedoka ili osoba koje su intervenisale kako bi pomogle žrtvi ili sprečile dalje povrede;
- c) potragu za nestalima, za identitetom otete djece, za telima ubijenih i pomoć u pronalaženju, identifikaciji i sahrani

- posmrtnih ostataka u skladu sa iskazanim ili pretpostavljenim željama žrtava, ili običajima porodice i zajednice;
- d) zvaničnu deklaraciju ili sudsku odluku kojom se ponovo uspostavlja dostojanstvo, ugled i prava žrtve i osoba blisko povezanih sa žrtvom;
- e) javno izvinjenje, uključujući priznanje činjenica i prihvatanje odgovornosti,
- f) sudsko i administrativno kažnjavanje lica odgovornih za povrede,
- g) komemoracija i odavanje počasti žrtvama,
- h) uključivanje preciznog opisa zločina u obuku o međunarodnom pravu ljudskih prava i o međunarodnom humanitarnom pravu, kao i u nastavni materijal svih nivoa obrazovanja.

23. Garancije protiv ponavljanja treba da uključe, prema okolnostima, sve ili pojedine od sledećih mjera, koje će takođe doprinosti prevenciji:

- a) obezbeđenje delotvorne civilne kontrole vojnih i bezbednosnih snaga;
- b) obezbeđenje vođenja svih civilnih i vojnih postupaka u skladu sa međunarodnim standardima pravičnosti postupka i nepristrasnosti;
- c) jačanje nezavisnosti sudstva;
- d) zaštitu lica u pravnoj, medicinskoj djelatnosti, medijima i drugim sličnim profesijama, kao i zaštitnika ljudskih prava;
- e) obezbeđenje, prioritarno i kontinuirano, obrazovanja o ljudskim pravima i međunarodnom humanitarnom pravu za sve društvene oblasti, obuku zvaničnika u pravosuđu kao i vojnih i policijskih snaga;
- f) unapređenje poštovanja profesionalnih kodeksa i etičkih normi, posebno međunarodnih standarda, od strane javnih službenika, uključujući policiju, ustanove za izvršenje sankcija, medije, zdravstvene radnike, psihološke službe, socijalne ustanove i vojna lica, kao i privredna društva;
- g) unapređenje mehanizma za sprečavanje i nadzor društvenih sukoba i njihovo rešavanje;

h) preispitivanje i izmjenu zakona koji doprinose ili dozvoljavaju teška kršenja međunarodnog prava ljudskih prava i ozbiljne povrede međunarodnog humanitarnog prava.

X. Pristup relevantnim informacijama u vezi kršenja prava i mehanizama obeštećenja

24. Države treba da obezbede način da informišu javnost i posebno, žrtava teških kršenja međunarodnog prava ljudskih prava i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava, o pravima i pravnim lekovima koja predviđaju ova Osnovna načela i smernice, kao i o svim dostupnim pravnim, medicinskim, psihološkim, socijalnim, administrativnim i drugim uslugama koje žrtve mogu imati pravo da koriste. Štaviše, žrtve i njihovi zastupnici treba da imaju pravo da traže i dobiju informacije o razlozima koji su doveli do njihove viktimizacije i uzrocima i uslovima teških kršenja ljudskih prava i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava i da saznaju istinu o ovim povredama.

61

XI. Zabrana diskriminacije

25. Primena i tumačenje ovih Osnovnih načela i smernica mora biti usklađena sa međunarodnim pravom ljudskih prava i međunarodnim humanitarnim pravom, bez bilo kakve diskriminacije bilo koje vrste i po bilo kom osnovu, bez izuzetka.

XII. Zabrana derogacije

26. Ništa u ovim Osnovnim načelima i smjernicama neće biti tumačeno tako da ograničava ili derogira bilo koja prava ili obaveze koji proističu iz domaćeg ili međunarodnog prava. Posebno se podrazumeva da ova Osnovna načela i smjernice nisu u suprotnosti sa pravom na pravni lek i reparacije za žrtve svih kršenja međunarodnog prava ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava. Podrazumeva se, osim toga, da ova Osnovna

načela i smernice nisu u suprotnosti sa pojedinačnim pravilima međunarodnog prava.

XIII. Prava drugih lica

27. Ništa se u ovom dokumentu ne može tumačiti tako da odstupa od međunarodne ili domaće zaštite drugih lica, posebno prava optuženog lica da uživa sve primenjive standarde pravičnog suđenja.

Sadržaj

UVOD.....	3
1. Šta su reparacije?.....	5
2. Značaj reparacija.....	6
3. Vrste reparacija.....	6
3.1. Materijalne i simboličke reparacije.....	6
3.1.1. Materijalne reparacije.....	6
3.1.2. Simboličke reparacije.....	7
3.2. Pojedinačne i kolektivne reparacije.....	9
3.3. Administrativne i sudske reparacije.....	10
3.3.1. Administrativne reparacije.....	10
3.3.2. Sudske reparacije.....	13
4. Forme reparacija.....	14
5. Pravni izvori prava na reparacije.....	16
5.1. Međunarodno pravo.....	17
5.1.1. Konvencije UN.....	17
5.1.2. Rezolucija Generalne skupštine UN.....	18
5.1.3. Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.....	19
5.1.4. Evropska konvencija o oštećenju žrtava nasilja.....	19
5.2. Praksa međunarodnih tela.....	20
5.2.1. Stalni sud međunarodne pravde i Međunarodni sud pravde.....	21
5.2.2. Evropski sud za ljudska prava.....	21
5.2.3. Međunarodni krivični sud.....	22
5.2.4. Komiteti UN.....	23
6. Reparacije u Srbiji.....	24
6.1. Materijalne reparacije.....	24
6.1.1. Administrativne reparacije.....	25
6.2. Reparacije na osnovu sudskih odluka u Srbiji.....	33
6.2.1. Odgovornost države Srbije za naknadu štete.....	34
6.2.2. Oblici štete - za koje posledice kršenja ljudskih prava se može potraživati naknada?.....	36
6.2.3. Rokovi za podnošenje tužbi za naknadu štete.....	40
6.2.4. Nadležni sudovi.....	42
6.2.5. Negativne odlike sudskog ostvarivanja prava na reparacije u Srbiji.....	42
7. Simboličke reparacije u Srbiji.....	44
7.1. Izvinjenja.....	44
7.2. Komemoracije.....	45
7.3. Spomen obeležja.....	46
7.4. Deklaracija o Srebrenici.....	47
PRILOG.....	48

VODIČ KROZ REPARACIJE

Izdavač:

Fond za humanitarno pravo

Za izdavača:

Nataša Kandić

Štampa:

Publikum

Tiraž:

300

Beograd, jun 2010.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

341.4:[316.4:172.4(035)]
341.223.14-058.65(035)

VODIČ kroz reparacije / [priređio] Fond
za humanitarno pravo. - Beograd : Fond za
humanitarno pravo, 2010 (Beograd : Publikum).
- 62 str. : ilustr. ; 21 cm

Tiraž 300. - Napomene i bibliografske
reference uz tekst. - Iz sadržaja: Rezolucija
Generalne skupštine [UN] 60/147

ISBN 978-86-7932-030-8

1. Фонд за хуманитарно право (Београд)
а) Транзициона правда - Приручници б)
Жртве рата - Репарације - Приручници
COBISS.SR-ID 176981004

Fond za humanitarno pravo
dokumentovanje i podrška

VODIČ KROZ REPA- RACIJE

European Union

Delegation of the European Union to the Republic of Serbia

CIVIL
RIGHTS
DEFENDERS